Рзсп—

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 53 (10345) | 1977 чылдың март 4, пятница | 1925 чылда үндезилеттингэн | Өртээ 2 көп.

Коммунистиг субботник — күш-ажылдың байырлалы болзун

СЭКП обкомунда ЭГЕЛЭЭШКИННИ ДЕТКЭЭН

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 107 чылынга болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылынга алдар болдурган коммунистиг субботникти апрель 16-да эрттирер дугайында Москваның бүдүрүлге коллективтериниң патриоттуг эгелээшкинин Кызылдың дааранылга фабриказының, Ак-Довурактың АТБ-зиниң, «Күш-ажылдың хостуу», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның, «Кызылчээ тудуг» эргелелиниң комплекстиг бригадазының коллективтериниң болгаш өскелерниң-даа деткээнин СЭКП обкомунуң бюрозунга чугаалашкаш, чүүлдүг-зүнүп көрген.

Коммунистиг субботникке белеткелдиң база эрттирериниң талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылырын, Тываның ажылчы чонун аңаа идепкейлиг киржирин хандырарын СЭКП хооркомунга, райкомнарынга, партия организацияларынга, хоорайкүүскомнарга, облпрофчөвүлелге, ВЛКСМ обкомунга, республиканың министерстволарынга болгаш ведомстволарынга сүмелээн.

СЭКП обкомунуң бюрозу СЭКП обкомунуң секретары Г. Н. Долгополов баштаан коммунистиг субботник эрттирериниң республика штавын тургускан.

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИШТИ—БЕШ ЧЫЛГА!

Онгу беш чылда Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Бүгү совет улус-биле бир дөмей Тыва АССР-ниң ажылчын ангызы, колхозчу тараачыннары, интеллигенциязы, бүгү ажылчы чоннары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, боттарының күженииишкиннерин, шудургу күш-ажылын СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынче, онгу беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринче угландырган. «Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ыкай комплекстиг хөгжүдер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы республиканың ажыл-ишчилериниң чогаадыкчы энергиязының чаа көдүрлүүшкүнүн болдурган. СЭКП ТК-ның октябрь (1976 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ол Пленумга чугаазында айыттынган чүүлдерин болгаш түңнелдерин удурткулга болдургаш, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга база кодээ ажыл-агыйның айтырыгларының талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң Чагаазынга харыы кылдыр, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары онгу беш чылда даразында хүлээлгелерни алган.

Үлетпүр талазы-биле

Бүдүрүлгениң курлавырларын улам-на долузу-биле ажыглаарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүреринге, камналганың чурумун күштелдирерингe, үндүрүп турар продукцияның бот-үнезин чиигедиринге, күш-ажылды организастаарының мурнакчы хевирлерин шиңгээдиринге, кадрларны белеткээрин сайзыраңгайжыдарынга болгаш мергежилин бедидеринге, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга үндезилээш, үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээлиниң база кылыгларының эң чугула хевирлериниң хөй нуруузун бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле беш чыл планын хуусаа бетинде — 1980 чылдың декабрь 15-ке чедир чедиишкинниг күүседирин хандырар. Пландан артыкка үлетпүр продукциязын 2,5 миллион рубльге сайгарар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда айыткан 33,8 хуунуң орнунга 34,5 хуу бедидер, үндүрүп турар продукцияның бот-үнезин планга удур 0,5 хуу чиигедир.

Үлетпүрнүң кол бүдүрүлге фондуларының ажыглалын экижидер болгаш ажылдап турар бүдүрүлгелерге фонд эгидиишкинин 4 көпеекке улгаттырар, бүдүрүлгелерниң ажылының коэффициентизин 1975 чылдың деңнелинге бодаарга, 20 хуу бедидер.

Үндүрүп турар продукцияның шынарын дыка экижидер, үлетпүр продукциязының 12 хевирин күрүнениң Шынар демдээ тывызы-биле хынап көөр кылдыр белеткээр, чаа кылыгларның 70 хевирин шиңгээдип алыр. Массалыг мергежилдерге 12 муңдан эвээш эвес кижини өөредир болгаш 15 муң ажылчынның мергежилин бедидер. Чыл бүрүде ажыл үезиниң чидириин ооң мурнундагы чылдың деңнелинге бодаарга, 25—30 хуу кызырар.

«Тудуг кезектери» комбинадының, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, керамзит сай заводунуң, ыяш болбаазырадыр комбинаттың, Элегес-Аксының хана кылыр керамиктиг материалдар заводунуң, «Росводпромнуң» болгаш «Тыва кодээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводтарының, Кызылдың болгаш Хову-Аксының дааранылга фабрикаларының, далган тырттырар комбинаттың, кидис идик цегиниң болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң төлевилел күчүлерин шиңгээдип алыр.

Чаа техниканы, мурнакчы технологияны, чогаадыкчы саналдарны шиңгээдип алырының күсели-биле беш чыл дургузунда 3,8 миллион рубль түңнүг экономиктиг ажыкты алыр. Электри болгаш чылыг энергиязын, оттулар чүүлдү, кывар-чаар база өске-даа материалдарны 2,5 миллион рубльге камнап алыр.

Ак-Сугнуң, Тарданның болгаш Хову-Аксының өңнүг металлдар бар черлериниң үлетпүр талазы-биле үнелээшкинин кылыр ажылдарны хуусаа бетинде, 1980 чылдың III кварталында доозар. Саянның даг-дүгү бар черинде хризотил-даг-дүгүнүң курлавырларын ажыктыг казар байлактар курлавырларының талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүне комиссиязынга 1979 чылдың I кварталында бадылаттырар.

Капитал тудуг талазы-биле

Күш-ажылдың организастаашкынын сайзыраңгайжыдарының, ону механизастаарының деңнелин бедидериниң, тудуг бүдүрүлгезинге мурнакчы методтарны нептередип киирериниң, материал-техниктиг хандырылганы, төлевилел-смета шиитпирлерин экижиткениниң болгаш өске-даа хемчеглерни боттандырып чорударының күсели-биле капитал тудугнуң ажыктыын бедидер, тудугларны ажыглалга чогуур үезинде киирерин хандырар.

Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнген 30 хуугa удур 30,5 хуу бедидер, тудугнуң бот-үнезин планга удур бир миллион рубльге чиигедир.

Тудуг индустриязының: эптей салыр демир-бетон бүдүрериниң талазы-биле—чылда 70 муң кубометр, бажың тударының талазы-биле—чылда 80 муң дөрбелчин метр, тудуг тууйбузунуң талазы-биле —чылда 56 миллион кезек тууйбу, ыяш материалдар дилериниң талазы-биле—чылда 30 муң кубометр дилгеп ыяш болгаш 100 муң дөрбелчин метр чазанылга кылыглар бүдүрер күчүлерин 1977—1979 чылдарда тургузар талазы-биле хемчеглерни боттандырар. Улуг панельдерниң экижиткен сериязын үндүрерин болгаш олардан чуртталга бажыңнарын эптеп тударын 1978 чылда шиңгээдип алыр.

650 миллион ажыг рубль түңнүг кол бүдүрүлге фондуларын, ооң иштинде: мал ажылының тос комплекстерин, 644 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн, 15,8 муң өөреникчи олуттуг ниити билиг школаларын, школа назыны четпээн уругларның 3,7 муң олуттуг албан черлерин, 1100 олуттуг Культура бажыңнарын, 700 орунуг эмнелгелерни чогуур үезинде ажыглалга киирерин хандырар.

Чаа Шагаан-Арыг хоорайга хонукта 12 тонна хлеб үндүрер күчүлүг хлеб заводун, Кызыл хоорайга беш муң дугаарларлыг автоматтыг телефон станциязын, республиканың совхозтарынга мал ажылының ийи комплекизин хуусаа бетинде ажыглалга киирер.

Тудугнуң шынарын дыка экижидерин чедип алыр, тудуп турар объектилерниң 80-ден эвээш эвес хуузун «эки» болгаш «кончуг эки» деп үнелээшкин-биле ажыглалга дужаарын хандырар. Чаа техниканы болгаш чогаадыкчы саналдарны шиңгээдириниң күсели-биле үш миллион рубльди камнап алыр.

1980 чылда бригада керээзиниң аргазы-биле күүседир ажылдарның хемчээлин 50 хууга, бажыңнарның болгаш дериишкиннерниң эптелгелиниң деңнелин—40—50 хууга, штукатура ажылдарын механизастаарын—85 хууга, маляр ажылдарын механизастаарын—80 хууга чедирер. Чуртталга болгаш культура-амыдырал тудуунуң талазы-биле белен объект дээш санажылга кылырынче шилчиирин 1980 чылда доозар.

Өөредилгениң бүгү хевирлеринге 14 муңдан эвээш эвес кижини хаара туткаш, ажылчыннарның, ИТА-ның болгаш албан-хаакчыларның профессионал мергежилин бедидер талазы-биле ажылды уламчылаар. Тудуг организацияларының коллективтеринге ажыл үезиниң чидириглерин чок кылыр, күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды үргүлчү чорудар.

Кодээ ажыл-агый талазы-биле

Мал болгаш чер ажылының продукцияларын бүдүрерин улгаттырары-биле республиканың бүгү колхозтарынга болгаш совхозтарынга кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаар болгаш концентрастаар, ооң ажыктыын болгаш шынарын бедидер, иштики курлавырларны ажыглаар талазы-биле хемчеглерни чайгылыш чокка боттандырып чорудар.

Беш чыл дургузунда колхозтарга болгаш совхозтарга 1287 муң тонна тарааны — планнаанындан 32,3 муң тонна хөйнү, картофельди—95,4 муң тоннаны—2,8 муң тонна хөйнү, ногааларны—45,3 муң тоннаны—825 тонна хөйнү, эътти дириг деңзи-биле 142,6 муң тоннаны—1,2 муң тонна хөйнү, сүттү—170 муң тоннаны—7 муң тонна хөйнү, дүктү бот деңзи-биле 12,9 муң тоннаны—46 тонна хөйнү, чуургаларны—86 миллион борбакты—бир миллион борбакты хөйнү бүдүрер.

Күрүнеге садып алырының беш чыл хемчээлинден ажыр 29 муң тонна тарааны, 700 тонна эътти, 4,5 муң тонна сүттү, 190 тонна дүктү садар.

Мал чеми культураларының дүжүттүүн бедидип, ажаап алырының хуусааларын кызырып тургаш, 800 муң тонна сигенни—планнаанындан 42,7 муң тонна хөйнү, сенажты—187 муң тоннаны—67,8 муң тонна хөйнү, витаминниг сиген далганын—34,2 муң тоннаны—16 муң тонна хөйнү, силосту —2012,9 муң тоннаны—5,9 муң тонна хөйнү белеткээр.

Чыл бүрүзүнде чемишчидилгелер тогериин планныг онаалдаларын күүседир болгаш 1980 чылга чедир органиктиг чемишчидилгелер ажыглаарын 370 муң тонна, минералдыг чемишчидилгелерни—72 муң тонна (чижеглээн туктарга) чедирер.

Чер ажылын чорударының культуразын бедидериниң, эрозияга удур комплекстиг хемчеглерни боттандырып чорударының, суггаттыг черлерни, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни, техниканы ажыглаарын экижидериниң, үрезиннерниң шынарын бедидериниң, агротехниктиг өске-даа хемчеглерни боттандырып чорударының күсели-биле гектар чер бүрүзүнден чылда ортумаа-биле: 10,6 центнер тарааны, 93,7 центнер картофельди, 121,8 центнер ногааларны, кукурузаның 160 центнер ногаан массазын алырын хандырар.

Малдың баш санын өстүрер ажылды үндезини-биле экижидип, ооң өлүн хоразын чок кылып, мал ажылынга укзаажыдылга ажылын таарыштыр тургузарының аргазы-биле чыл бүрүде немелде өзүлдени мыйыстыг бода малга беш хуудан куду эвес, ооң иштинде төрүүр инектерни—5,5 хуу, хойну болгаш өшкүнү—4,4 хуу, хаванны—5,3 хуу, чедишкен куштарны—6,4 хуу, чылгыны—8,4 хуу кылдыр хандырар. Беш чылдың төнчүзүнге чедир төрүүр чүс малга онаалтыр чаш төл мендии алырын: бызааны—80—85 чедирер, хураганны болгаш анайны—90—95 чедирер.

Бүдүрүлгениң культуразын фермаларга болгаш бригадаларга бедидериниң, мал чемин база одарларны чогумчалыг ажыглаарының, өске-даа хемчеглерни боттандырып чорударының аргазы-биле 1980 чылда инек бүрүзүнден сүт саап алырын 2000 килограмм чедирер, азы планнаанындан 50 килограмм көвүдедир, бир хойдан кыргып алыр дүктү—2,45 килограмм чедирер, азы планнаанындан 50 грамм көвүдедир, мыйыстыг бода малдың ортумак дужаалда деңзизин—350 килограмм, хойнуң болгаш өшкүнүң—41 килограмм чедирер.

Дээди болгаш ортумак деңгэлгелиг мыйыстыг бода малды күрүнеге садарын 90 хуу, хойларны болгаш өшкүлерни—85 хуу, бирги сорттуң сүдүн 80 хуудан эвээш эвести, чогумчалыг дүктү—70 хуузу, сорттуг болгаш кондицproperиялыг тарааны 80 хуузу садар.

Мал ажылынга бүдүрүлге чорудулгаларын комплекстиг механизастаарының деңнелин: мыйыстыг бода мал фермаларынга—45 хуу чедир, хаван фермаларынга—70 хуу чедир, куш фермаларынга—60 хуу чедир бедидер.

1980 чылга чедир колхозтарның болгаш совхозтарның кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1975 чыл-биле деңнээрге 2 катап, фонд-биле хандыртынганы—22,9 хуу, энергия-биле хандыртынганын—84,2 хуу, фонд эгидилгезин—31,0 хуу улгаттырар. Чыл бүрүзүнде кывар-чаар материалдарны 2 хуудан эвээш эвести, электроэнергияны—3 хуузу, өске материалдарны—2 хуузу камнап алыр.

280 муң рубльден эвээш эвес, азы планнаанындан 5 муң рубль хөй экономиктиг ажыкты бээр чогаадыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээдип алыр.

Суг ажыл-агый организацияларының күжү-биле беш чылдың төнчүзүнге чедир 6000 гектар азы планныг онаалдадан 1000 гектар хөй шөлдерге чаа суггарылга системаларының тудуушкунун боттандырар, 12 муң гектар азы планназындан 1,4 муң гектар хөй шөлдерге эрги суггарылга системаларын чаарты кылыр, 400 муң гектар азы 50 муң гектар хөй одарларын сугаут болдурар, 22 муң гектар шөлге, азы 1 муң гектар хөй черге культуртехниктиг ажылдарны чорудар болгаш 2000 гектар шынаа черлерни азы планнаанындан 500 гектар хөйнү тарылга шөлү база одар кылдыр кевирер. Мелиорация объектилерин магадылал паспорт-биле болгаш «эки» деп үнелээшкин-биле ажыглалга дужаар.

«Сельхозтехника» каттыжыышкынының бүдүрүлгелеринге колхозтарның, совхозтарның техниказының капитал септелгезин кылырының үлүг-хуузун: тракторларның—100 хуу, тараа ажаап алыр комбайннарның—70 хуу, чүък автомобильдерниң—96 хуу болгаш тракторларның, комбайннарның, автомобильдерниң беллирлерин база агрегаттарын септээриниң үлүг-хуузун—100 хуу чедирер.

Специализастаан техниктиг ажаалданы болгаш септелгениң дээшилгелиг технологиязын шиңгээдип, техниканың ажыглалын экижидип тургаш, машина-трактор парыгының чылда ортумак ажылдап кылыышкынын үш хуудан эвээш эвес бедидер.

Беш чыл дургузунда монтаж ажылдарын чем хайындырып белеткээр 39 цехке чорудар, витаминниг сиген далганы бүдүрер талазы-биле 23 агрегаттың дериишкиннерин эптеп кылыр. 1980 чылга чедир мал ажылының фермаларында бүгү дериишкиннерниң техниктиг ажаалдазын хандырар болгаш ооң белениниң деңнелин 85 хуу чедирер.

Барган саарылгазының хемчээлиниң талазы-биле беш чыл планын 1980 чылдың ноябрь 7-ге чедир күүседир болгаш материал-техниктиг херекселдерни беш чыл онаалдазындан артыкка 1 миллион рубльге сайгарар.

Тараа хүлээп алыр пункттуларга хонукта 1200 тонна тарааны арыглаар болгаш кургадыр бүдүрүкчүлүг чаа маркаларның тараа кургадыр машиналарын тургузуп тургаш, тараа кургадыр күчүнү улгаттырар, ооң иштинде хонукта 400 тонна бүдүрүкчүлүг КЭС-20 дээр тараа кургадыр машинаны 1977 чылда тургузар.

Беш чыл дургузунда 10500 гектар шөлге ыяш олуртулгазын чорудар. Колхозтарга, совхозтарга 2500 гектарга хову камгалалының ыяштыг дилиндектерин тургузар, олурткан бүгү ыяштарның 76 хуудан эвээш эвези өзүп үнген турарын чедип алыр. 46 миллион кезек стандарттыг олуртулга материалын болгаш кат-чимистиг ыяштарның 750 муңдан эвээш эвес шетчиктерин өстүрер. Садтардан 175 тонна кат-чимисти чыып алыр, республиканың хоорайларын болгаш суурларын ногаачыдары-биле 375 муңдан эвээш эвес ыяштарны болгаш чадаң үнүштерни сайгарар.

Беш чыл дургузунда кодээ ажыл-агыйга 6,5 муң механизаторну, ооң иштинде 3,4 муң кижини механизаторнуң бүгү-ниити өөредилгезиниң курстарынга белеткээр. ДОСААФ-тың автошколаларынга болгаш курстарынга—1,5 муң чолаачыны өөредир. Беш муң механизаторнуң, ийи муң чолаачының, мал ажылының ийи муң ажылдакчызының мергежилин бедидер.

Ажыл-агыйлар аразының кооперациязының баазазынга кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарының болгаш концентрастаарының талазы-биле хемчеглерни беш чылда боттандырар. 1977 чылда ажыл-агыйлар аразының чеди каттыжыышкынын, ооң иштинде республиканың үрезин ажылының, Каа-Хемниң хой ажылының болгаш Эрзинниң, Тес-Хемниң, Өвүрнүң, Чөөн-Хемчиктиң, Кызылдың мыйыстыг бода малды семиртип азыраар талазы-биле каттыжыышкыннарын организастаар.

Транспорт болгаш харылзаа талазы-биле

Ниити ажыглалдың транспортунуң чүъктер болгаш пассажирлер сөөртүрүнүң талазы-биле беш чыл планын 1980 чылдың декабрь 27-ге чедир күүседир. Пландан артыкка 280 муң тонна улус ажыл-агый чүъктерин болгаш 900 муң пассажирлерни сөөртүр. Автомобиль парыгының техниктиг байдалын экижидериниң, автомашиналарның орукче үнериниң коэффициентизин бедидериниң, чүъктер сөөртүрүнүң мурнакчы методтарын шиңгээдип алырының аргазы-биле беш чыл дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаттынган 28,8 хуунуң орнунга 36,5 хуу өстүрерин болгаш сөөртүлгелерниң хемчээлдериниң 82,0 хуу немелде өзүлдезин хандырар. Чүъктер сөөртүлгезиниң бот-үнезин планнаттынган деңнелге удур 1,5 хуу болгаш пассажирлер сөөртүлгезиниң—2,8 хуу чиигедир. Күш-ажылдың эртем ёзугаар организастаарының талазы-биле 178 хемчегни бүдүрүлгеге шиңгээдир, фонд эгидилгезин 5,9 хуу улгаттырар. Массалыг мергежилдерниң 3430 ажылчынын белеткээр болгаш 600 кижиниң мергежилин бедидер.

1980 чылда агаар транспортунуң пассажир сөөртүлгезин планнаттынган 32,6 хуунуң орнунга 37,3 хуу өстүрер. Пландан артыкка он муң пассажирни сөөртүр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 2 хуу бедидер, ужар чүүл сөөртүлгелерниң бот-үнезин планга удур 0,5 хуу чиигедир, орулганы 300 муң рубльге көвүдедир.

Хем транспортунуң чүък сөөртүлгезин планнаттынган 44 хууга удур 45 хуу өстүрерин хандырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 1,6 хуу бедидер, чүъктер сөөртүлгезиниң бот-үнезин планга удур 0,8 көпеекке чиигедир, фонд эгидилгезин 1975 чылдың деңнелинге удур 2,5 хуу улгаттырар.

Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелели беш чыл дургузунда продукцияның хемчээлин планнаттынган 38 хууга удур 45 хуу, харылзааның ачы-дуза чедирилгелеринден кирер орулгаларны 44 хуунуң орнунга 47,3 хуу өстүрерин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда 25 хууга удур 28,2 хуу бедидерин хандырар. Харылзаа бүдүрүлгелериниң ажыл-агыйжы ажыл-чорудулгазындан орулгалар алырын 1975 чылдың деңнелинге удур 32,3 хуу улгаттырарын хандырар. Ийи харылзаа салбырын чемей ажыдар.

Транспорттуң болгаш харылзааның бүдүрүлгелеринге чогаадыкчы саналдарны шиңгээдип тургаш, чижек-биле 250 муң рубльдиң экономиктиг ажыын алыр.

Садыгның, ниитиниң чемненилгезиниң, амыдырал хандырылгазының болгаш чуртталга-коммунал ажыл-агыйының талазы-биле

Пландан артыкка 8,2 млн. рубльдиң бараандарын садар. Пландан артыкка 580 муң рубльдиң орулгазын алыр. Ниитиниң чемненилгезиниң саарылгазынга бодунуң бүдүрүлгезиниң продукциязын садып-саарар деңнелин 72 хуу чедирер. Ажыглалга 11 муң дөрбелчин метр садыг болгаш 17 муң дөрбелчин метр склад шөлдерин, 2 муң тонна кирер шыгжамыр черин, ниитиниң чемненилгезиниң бүдүрүлге черлеринге 2,2 муң кижи олурар черлерин ажыглалга киирер. Боду шилип алыр арга-биле садыглаарын бараан саарылгазының ниити хемчээлиниң 45 хуузу чедирер. Бүдүрүлге черлериниң техниктиг чепсегленишкинин бедидер. 1300 кезек чаа техниканы болгаш дериглгелерни шиңгээдип алыр. Массалыг мергежилдерниң ажылдакчыларынга 4 муң кижини, ооң иштинде 1300 садыгжыларны белеткээр.

Амыдырал ачы-дуазазын чедирериниң хемчээлин 1,7 катап, ооң иштинде кодээ черлерге—1,9 катап улгаттырар. Пландан артыкка амыдырал ачы-дуазазын чедирерин 100 муң рубльге боттандырар. Пландан ажыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 6 хууга улгаттырар. Продукцияның бир рубльге садып-саарарының чарыгдалын 0,15 көпеекке кызырар. Бүдүрүлгениң кол фондуларының бир рубльге фонд эгидерин 20 көпеекке бедидер. Электроэнергияны, одаар чүүлдү, чиг-этти болгаш материалдарны 50 муң рубльге камнап алыр. Амыдырал ачы-дуазазын чедирериниң 45 чаа хевирлерин шиңгээдип алыр.

Коммунал ажыл-агыйының комплекстиг хөгжүлдезин, чурттакчылыг суурларны чаагайжыдар талазы-биле хемчеглерни күүседири, арыглаашкын, суг аксыр дериишкиннерни, канализация болгаш сут дамчыдылгазының четкизин, чылыг хандырылгазының, электрификацияның болгаш газификацияның объектилерин тударын хандырар. Пландан артыкка коммунал-амыдырал ачы-дуазазын 120 муң рубльге, ооң иштинде: газты—325 тоннаны, электроэнергияны—20 млн. киловатт-шакты, чылыг энергиязын—50 муң гектокалорийни сайгарар. Чогаадыкчы саналдарны шиңгээткенинден 30 муң рубльдиң экономиктиг ажыын алыр.

Коммунал-амыдырал бүдүрүлге черлеринге массалыг мергежилдиң ажылдакчыларынга 2,4 муң кижини белеткээр.

* * *

Социалистиг чарышты калбартып чоруткаш, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга, онгу беш чылдың онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседиринге боттарының бүгү күштерин база чогаадыкчы энергиязын бээрлер.

Социалистиг хүлээлгелерни ажылчы чоннарның коллективтеринге хүлээп алган болгаш ону 1977 чылдың февраль 18-те республиканың партия-совет, ажыл-агый, профэвилел-комсомол активиниң хуралынга чүүлдүг деп көрген.

ОКТЯБРЬ — 60

Ажылчы чоннарга калбак таныштырылга

Өвүрнүң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың бирги чылын бедик күш-ажылчы чедиишкиннер-биле дооскан. Күрүнеге кодээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин эки күүсеткен.

СЭКП ТК-ның Чагаазын партия, комсомол, профэвилел организацияларының, агитквартира, микрорайоннар хуралдарынга калбаа-биле таныышкан.

«Торгалыг» совхозтуң Чоза хойжу бригадазы, ол-ла совхозтуң автогараж коллективи, районнуң амыдырал-хандырылга комбинады, тудуг-септелге участогу, Тыва АССР-ниң депутады «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжузу Александра Тюлюш, механизатор Монгуш Экер-оол, чолаачы Монгуш Комаадыр, мурнакчы малчыннар Монгуш Намбар-оол, Ооржак Дортей, Ховалыг Кара-оол дээш өске-даа коллективтер болгаш кижилер алган хүлээлгелеринге немештир бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Чоокта чаа болган районнуң партия-ажыл-агый активиниң хуралынга СЭКП ТК-ның Чагаазынга, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга хамаарыштыр районнуң ажыл-агый, бүдүрүлге, албан организацияларының сорулгаларының дугайында чугаалажып, 1977 чылда социалистиг хүлээлгелерни хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның Чагаазын болгаш социалистиг чарышты организастаар талазы-биле доктаалды бүгү албан организация, школа коллективтеринге ханызы-биле таныжып көрген болгаш кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге шеф дузазын чедирерин күштелдирген. Малчыннарның кажааларының көржениин коптаржырынга беш удаа массалыг үнүүшкүннерни, шефти организастап, он үш кажааларның көржениин коптарыпкан. Агитквартиралар дамчыштыр херээженнерниң, школачыларның күжү-биле хойларга 10 муң 200 укчуташтарны даарап берген. Малчыннарны херектиг бараан-нар, аъш-чем-биле хандырар талазы-биле автолавкалар үзүктел чок ажылдап турар.

Малчыннарның ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирер сорулга-биле СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация кидизи черлерге үнүүшкүннүг семинарны эрттирип, политинформаторларны болгаш агитаторларны кодаа бүрүзүнге быжыглаан.

Часкы тарылгага кирер техника коддуу септеттинген. Колхозтар, совхозтуң баазаларында 42 механизаторларны белеткеп турар. Районнуң ажыл-ишчилери Октябрьның 60 чыл оюн чедиишкинниг уткуур дээш күженишкинниг ажылдап турарлар.

М. СААЯ,
СЭКП Өвүр райкомунуң пропаганда болгаш агитация кидизиниң эргелекчизи.

ҮЕНИ МУРНААННАР КЫМНАРЫЛ?

Моральдыг мактал сорук киирер

БИСТИҢ ПАРТИЯВЫС социалистиг чарышты организастаарының арга, методтарын доктаамал сайзырангайжытпышаан, мурнакчыларның хууда үлегерин үнелеп көрүнче, оларның дуржулгазын нептередиринче сагыш салып турар.

Ол чорук мурнакчыларның хүрээлениин өстүреринге канчаар-даа аажок улуг салдарны чедирип турар. Онгу беш чылдың бирги чылының түңнелдерин ёзугаар республиканың кодээ ажыл-агыйының элээн хөй мурнакчылары чазактың орден, медальдары-биле шаңнаткан. Ук шаңналдарны оларга тус-тус районнарга болуп эрткилээн партия-ажыл-агый активтериниң хуралдарынга байырлыг байдалга тывыскылаан.

Бии-Хем районнуң колхоз, совхозтарындан болгаш кодээ бүдүрүлге черлеринден эң эки ажылдааш, шаңнал-макталга четкеннерниң орден-хавыяалары база-ла район активиниң хуралының мурнундан тыпсып турда, ону көрүп магадаан бис. Хуралга олуржуп турганнарның өөрүшкүзү арын-шырайындан илдең. Шаңнаткан кижилерниң алын адап, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчуурга үзүктел чок адыш часкап турдулар. Шаңнатканнарның хөрээнге орден, медальды кадап турда, үрер хөгжүм чиртиледир ойнап турду.

— Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедип алган чедиишкиннери база 1976 чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының ковудедир талазы-биле планын болгаш социалистиг хүлээлгезин күүседиринге чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннери дээш «Кызыл тараачын» совхозтуң хойжузу Борбак Чончукпаевна Оюнну Күш-ажылдың Кызыл Туг орден-биле шаңнаар — деп, индирдеп ол чарлыкты номчуптарга, улус аразындан ортумак санныг, кижи ортузу хире назылыг, шевергин кеттинген херээжен кижи туруп келгеш, президиум столунче кылаштапты.

Борбак Чончукпаевна «Кызыл тараачынның» сураглыг хойжуларының бирээзи Оюн Содуй-оолдуң өөнүң ээзи. Бо өг-бүле Ээрбекте чурттап орар. Хойжулаандан бээр чээрби чыл ашкан, бо үениң дургузунда малдан чаш төл алырының, дүк кыргып алырының талазы-биле планын болгаш бедиткен хүлээлгезин чыл санында ажыр күүседип келген. Эрткен чылын 100 хойга онаажтыр 113 хураганы алганнар. Хой ажылынга бедик көргүзүглери дээш Оюн Содуй-оол моон мурнунда чылларда Күш-ажылдың Кызыл Туг орден-биле ийи удаа шаңнаткан.

Ам бо өг-бүледе ындыг бедик шаңнал үш болганы ол.

Содуй-оолдар бай-шыырак чурттап орарлар. Бүгү чүве оларның амыдыралынга четчир, мотоцикли безин ийи. Оларның чурттап орар бажыңы арыг-силиг, телевизорну көрүп орарлар.

— Бисте 400 хой бар. Олар чаа оолдап эгеледилер, он класс дооскан ийи кызывыс сакманщиктеп турарлар — деп, Борбак Чончукпаевна сөглүп-де биске чугаалады.

«Хүндүлелдиң Демдээ» орден «Саян» совхозтуң хойжузу М. Е. Шойлааның хөрээнге чайнай берди. Маады Ёнданович бо районнуң хоочун коммунистериниң болгаш хойжуларының бирээзи. Ол чүгле шээр мал малдап келгенинден бээр 30 чыл ашкан. Кадарган малын онча-менди малдап, хүлээлгезин чамдык чылдарда күүсетпейн баар-даа болза, планныг онаалдазын доктаамал күүседип чоруур, хөйнүң мурнунга мактаныш, хөөрөвес бодуун малчыннар бисте хөй-ле болгай. Маады Ёнданович ындыг кижилерниң бирээзи.

Шойлааларның өөнүң ишти хөй — тос кижи. Улуг урууларының бирээзи мал эмчизи, бир оглу хойжу. Маады Ёндановичиниң мөзү-шынарында бир эки чүүл бар. Аныяктарны мал ажылынга өөредир, оларга дуржулгазын дамчыдар дээш үргүлчү кызып чоруур кижи. Ол дугайында айтырыгны хуралга чугаалай бээр, даргаларының мурнунга-даа тургуза бээр.

Көгерип эгелээн бажының дүгүн чолдайтыр таартып алган, делгем мага-боттуг, соруккур улуг карактарлыг хойжу, чазактың шаңналын ап тура, бодунуң күзеп чораан күзелиниң боттанганын сеткилиниң ханызындан чугаалады:

— Бистиң Сесерлиг салбырының малчыннарының ажылы экижээн. Эрткен чылдың планын база эки күүсеттивис. Бо чылдың эгезинден бээр чангыс-даа баш мал хоравады. Чаа төрүттүнген 4 муң ажыг хураган онча-менди. Мал чеминиң курлавыры четчир.

Виктор Дотпаа, Салчак Кадыр-оол, Федор Бадарчы дээш ышкаш аныяктарны хой ажылынга быжыглаан соонда салбырның ажылы шынап-ла экижип эгеледи. Аныяк малчыннар аразында чарыштыг, сорукту ажылдап турарлар. Ам-даа хөй аныяктарны хой ажылынга быжыглаза деп саналдыг мен.

Актив хуралының соонда М. Шойлаа-биле каш сөс солуштувус.

— Маады Ёнданович, бо чылгы хүлээлгеңер кандыгыл?

— 100 хойдан 98 хураган, бир хойдан үш килограмм дүк.

— Малыңар кайы хире оолдай берди?

— Шыпкарлып бар чыдыр. План күүсеттинген, ам хүлээлгени күүседири арткан. Хоювус байдалы эки, хүлээлгевис күүседип шыдаптар бис.

Бо малчын ышкаш, аныяктарга арга-дуржулгазын дамчыдып берип чоруур өске-даа мурнакчылар шаңнатканнарның аразында бар болду.

«Хадың» колхозтуң саанчызы Галина Ырымаевна Каракыстың Күш-ажылдың Кызыл Туг орденинге, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» база Ленинчи юбилейлиг медальдарынга база бирээ — «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль немешти.

Галина Ырымаевна ажылынга ёзулуг-ла бердинген кижи. Эрткен чылдың төнчүзүнде ол пенсияже үнген. Ынчалзажок хоочун коммунист онгу беш чылдың төнчүзүнге чедир саанчылаар деп шиитпирлээн. Ол сүт-бараан фермазында партия бөлүүнүң удуртукчузу, районда эки ажылдыг дагдыныкчы. Г. Кара-кыстың ажылга киирип, бодунга хүлээнип алганы аныяк кыстар Фия Чанзан, Зоя Кендей мурнакчыларга санады бергеннер. Дагдыныкчызы-биле кады бо чылдың планын октябрь 1-де күүседир деп бедиткен хүлээлгени алганнар.

Күш-ажылчы Алдар орденинiң үшкү чергези-биле шаңнаткан механизаторларның бирээзи «Кызыл тараачын» совхозтуң чолаачызы Виктор Иванович Меркушев тоску беш чылдың планын бир чыл бурунгаар күүсеткен. Күш-ажылдың бедик темпизин ол кудулатпаан, эрткен чылын бүдүн чартык чылдың онаалдазын күүсеткен. Бедик шаңналды ап тура ол:

— Бо беш чылда автомашинамны капитал септелгеге киирбейн ажылдаар мен. Беш чылды ниитизи-биле үш чартык чылдарның дургузунда күүседир деп сорулганы салган мен — деп чугаалады.

В. И. Меркушевтиң үлегерин өске өөрү эдерген. Чолаачы механизаторлар А. Завальский, А. Никитин болгаш оон-даа өскелер ындыг хүлээлгелерни алган.

Бии-Хемниң кодээ ишчилеринден он хире кижи орден, медальдар-биле шаңнаткан. Оларның чамдызы бо-дур.

С. МААДЫ.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

ЭСТОН ССР. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын, кодээниң ажыл-ишчилеринге болгаш Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП ТК-ның Чагаазын Таллинниң машина тудуунуң И. Лауристин аттыг заводунуң ажылдакчылары калбаа-биле деткээн. Ол бүдүрүлгениң коллективи Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга алдар болдурган шылыпчы күш-ажылчы ээлчегже кирген. 1977 чылда уткуштур планны хүлээп алгаш, машина тургузукчулары чурттуң химия болгаш нефть үлетпүрүнге херэглээр агаар-биле соодар аппараттарны (АСА) 200 муң рубльге немей белеткеп үндүрерин хүлээнген.

Миллионнуң үштүң бир кезээ хире рубльди камнап алырының аргазын берип турар, бүдүрүлгени технологтуг белеткээриниң чаңгыс аай системазын (БТБЧС) бүдүрүлгеде шиңгээдип ап турар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) БТБЧС-ти шиңгээдип алырын кылып турар инженер-технологтар Р. Сиргоя, П. Коткас болгаш Ю. Фуке.

Р. РУДЬКОНУҢ фотозу.

Дыртый-Уруг Чооду Тес-Хем районда амыдырал хандырылга комбинадының мурнакчы дааранықчыларының бирээзи. Ол маңаа 25 чыл дургузунда дааранықчылап келген. Хоочун дааранықчы Дыртый-Уруг бо үениң иштинде бодунуң онаашкан ажылынга ак сеткилдиин көргүзүп, ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип келген.

Дыртый-Уруг Чооду онгу беш чылдың бирги чылында бодунга бедиткен хүлээлгени алгаш, ону 110 хуу кылдыр күүсеткен.

Дуржулгалыг дааранықчы чүгле онаашкан ажылынга кызымак эвес, хөй-нииттиниң ажылынга база идепкейлиг киржип турар, комбинатта аныяктарның дагдыныкчызы.

Мурнакчы дааранықчының чуруун комбинаттың хүндүлел самбыразында киирген. Ол ышкаш элээн каш удаа СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң мактал бижиктери-биле шаңнадып келген.

ЧУРУКТА: дааранықчы Дыртый-Уруг Чооду ажыл үезинде.

Сөзү болгаш фотозу Ч. А. СҮЛЬДҮМНҮҮ.

ЧОЛААЧЫ

«Барлык» совхозтуң чолаачызы Кертик-оол Сарыглар тоску беш чылда кончуг эки ажылдааш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Онгу беш чылдың баштайгы чылының планын ийи ай эрте күүседипкен. Кывар, чаар чүүлге база камналгалыг.

К. Т. Сарыглар дөрген харже кирип чоруур. Ооң эрткен амыдыралында, ажыл-ижинде өске өөрүнден онзаланыр чүве чок. Чеди чыл школазын дооскаш, Кызылга профессионал-техниктиг училищеге комбайнер, трактористтиң мергежилгенин шиңгээдип алгаш, совхозунга ажылдап эгелээн.

1960 чылдың август ай. Комбайнның хову турлаанга аппаргаш, дүжүт ажаап алышкынынче кирер деп турда, бир-ле хүн дан бажында чиик машина халдып келген. Ооң чолаачызы К. Сарыгларга ужурашкаш, мынча дээн:

— Силерни район төвүнде кел дээн, дилеп чор мен.

Комбинезонун безин ужулбаан, эде кеттинер чай алынмаан, удаваанда райкүүском даргазының кабинединде олурган. Дарга аныяк механизаторну чылыы-биле хүлээп ап, ажыл-ижин айтырып чугаалашкан.

— Аксы-Барлык ортумак школазының 9—10 класстарынга бо чылын трактор өөредир, аңаа ажылдап көрүңер. Бо айтырыг талазы-биле чугаалажып, сүмележир дээш силерни кел диртген чүве. Совхозуңар директору ажылыңардан хостаар болган. Улус өөредилге килдизинге баргаш, дужаалдан бижидип алыр силер. Чөпшээрежир боор силер аа?

Башкылаар. Сагыжынга безин кирип чорбаан берге айтырыг К. Т. Сарыгларның чүрээн хөлзедипкен. Эгенгениинден дери чайгаар-ла кастыктарын куду чаржы бергенин безин эскербээн.

— Училищени кончуг эки доосканыңарны билир бис. Ажылдап шыдаар сен. Бүзүреп тур бис — деп, райкүүском даргазы чугаазын доскап.

Ажылдан ойталап чорбаан, биче сеткилдиг, чөпшүл болгаш ол чөпшээрежипкен.

Ам канчаар идегелди шыңзыдар апаар. Ажылдап кирипкен. Баштайгы дээреде бергелерни ажып эртеринге школаның дуржулгалыг башкылары дузалажып, арга сүмелерин берип турганнар. Көргүзүг материалдарын садып, тып ап, совхозтуң таражындан, сельхозтехникадан артык кезектерни четчелеп тургаш, үндүр бижиттинген трактору септеп, ажылдадып алган. Алды чыл дургузунда күженишкинниг ажылдааш, макталга четкен. Өөреникчилерниң, башкыларның хүндүткелин чаалап ап шыдаан. Ооң ынчангы өөредип турганы өөреникчилери чыл санында ниити ортумак билигниң аттестады-биле кады трактор башкарарының шыңзылгазын алгылаан. Кертик-оол Төгүс-оолович боду тракторист, электромонтёр, комбайнер, чолаачы кижи болгаш дыка хөй аныяк кижилерниң техника өөренир күзелин оттурган.

Техника башкарар талазы-биле өөредип, узун оруун ужуктап каан башкызынга өөреникчилери өөрүп четтиргенин илередип, аңаа чоргаланып чоруурлар.

Сөөлгү он чылдарның иштинде ол чолаачылап турар. Кертик-оол Сарыглар чолаачы ажылдың ёзулуг мастери. Дуржулгалыг чолаачыны үргүлчү ырак, берге черлерже чорудар. Буурул баштыг Саян дагларын ол та чеже ашкан. Абакан, Абаза, Минусинск, Хакасия дээш четпээн чери, сөөртпээн чүъгү ховар деп болур. Алаштың, Актың, Аянгатының, Час-Адырның, Шыраа-Булактың кадыр-кашпал, оңгул-чиңгил оруктарын ол шупту эргип каапкан. Узун орук чоруур чолаачы кижиге бергелер бо-ла таварышкылаар. Эрткен чылдың кыжында, февраль айда болган бир таварылганы К. Т. Сарыглар сактып чугаалады. Ажыл-херек ужун Абаза четкеш, дедир ээп орда, Саян дагларының оруктарынга дүн дүшкен. Караңгы дүн. Кадыр-кашпалдарлыг орук. Шуурган.

Чазаглыг оруктарны харлыг дүвү хөме шаап туруп берген. Аткаарлаар-даа, бурунгаарлаар-даа арга чок кыннып келген. Машиназын орук хажызынга тургускаш, кезек болгаш-ла ажылдадып каап, пөш дөзүнге от оттулуп тура хонган. Эртенинде дээр аяскан. Хөртүк дуглаан орукка бергедежип чорааш, ийиги хонуунда арай боорда Ак бажынга кирип кээп, сагыжы ажаан.

Элээн каш чылдар мурнунда алганы ГАЗ-93 деп маркалыг автомашиназы-биле 179000 километр оруктуэрткеш, өске чолаачыга хүлээткен. Техникага камныг, ону эки билир боорга, аңаа чаа машина хүлээдип берген. Оон бээр чыл ашса-даа, машиназы ам-даа чаа хевээр. Онгу беш чылдың ийиги чылында чүък сөөртүр планын декабрь 1-де күүседир, 2 тонна кывар, чаар материалды камнап алырын хүлээнген.

— Кертик-оол Төгүс-оолович — Барыын-Хемчик район Совединиң депутады. Ол депутат хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, соңгукчуларынга удаа-дараа барып, отчёдун берип турар.

К. Т. Сарыгларга эңир чаа район баштаар чериниң конторазындан үнүп орда ужураштывыс.

— Маңаа херектиг чорупчордум. Соңгукчуларым бродни идиктер, шаажаң аяктар, сүт тыртар машина, далган хаарар үс, чадыглар чагаан чүве, хандырар болду — диди.

Онаашкан ажылынга кызымак, чонунга хүндүткелдиг чолаачының өг-бүле амыдыралы база үлегерлиг.

В. И. Лениннiң төрүттүнгениинден бээр 100 чыл болган оюн таварыштыр эрес-шудургу күш-ажылы дээш шаңнатканы медаль, 1974, 1975, 1976 чылдарда социалистиг чарыштың тиилекчизи дээн хөрек демдектери, мактал бижиктер К. Т. Сарыгларның күш-ажылчы чедиишкиннериниң бадыткалы.

Совхозунуң чоргаары, чонунуң төлептиг оглу Кертик-оол Төгүс-оолович Сарыглар шак мынчаар ажылдап, чурттап чоруур.

А. ХЕРТЕК,
башкы.

АКТИВКЕ ДАЯНГАШ

Жданов аттыг совхозта херээженнер чөвүлели 15 кижи составтыг. Ооң даргазы коммунист Клара Чүльдүм активчилерге даянгаш, херээженнер ортузунга ажылды элээн экижиткен.

Ак-Тал суурда 10 агитквартираны активчилерге хувааган. Агитквартира бүрүзү күш-ажылдың сагылга-чурумунуң талазы-биле хуралдарны 2—3 удаа эрттирген. Ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, арагаже хандыкшыыр чамдык херээженнерниң херээн чөвүлелге сайгарып көргениниң түңнелинде олар совхоз бүдүрүлгезинде ажылдай берген. Амгы үеде 190 ажыг херээженнер совхозтуң янзы-бүрү адырларында ажылдап турар.

Херээженнер чөвүлелиниң киржилгези-биле совхозта тус-тус албан-организациялар аразынга бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези эгелээн. Аңаа суурда ортумак школа башкылары бир дугаарында боттарының көргүзүглери-биле киришкеш, эки түңнелдерлиг болган. Совхозтуң тускай эртемниглери, кодээ Советтиң күүскомунуң, почтаның, уруглар садының коллективтери база багай эвес белеткелдиг киришкен. Амгы үеде көрүлде график ёзугаар суббота санында клубка эртип турар.

Суурга Маадыр чедер-биле ужуражылгалар, чаа чаңчылдарга, медицина темазынга тураскааткан кежээлер организастыг эрткилээн.

Кыштаглаашкынны хүр эрттирери-биле агитквартира бүрүзүнге 2—3 кодааны быжыглаан. Олар 12 кажааның көржениин коптаргзан, 10 малчынның бажыңын чугайлап берген.

Башкы Н. Намчылова, бухгалтер Т. Эртине, склад болгаш библиотека, клуб эргелекчилери С. Самбуу, Е. Агыы, Х. Уйнук олар херээженнер чөвүлелиниң идепкейлиг активчилери.

Д. ШУЛУУ.

Улуг-Хем район.

ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

Даараныглга комбинады — Кызылдың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ында 350 кижи ийи ээлчег-биле ажылдап турар. Олар бир хүнде, чижеглеп алырга, эр улустуң 969 сорочказын, 956 платьени болгаш өске-даа — ниитизи-биле 15 янзы-бүрү хеп аймаан даарап турарлар.

Эрткен чылын комбинаттың бүдүрүп үндүрген кылыглаларының 97,6 хуузу чүгле бирги сорттуу болган.

Комбинаттың бригадаларының аразында каиналга, эки шынарлыг продукция дээш Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга уткуштур социалистиг чарыш калбарган. Олардан Валентина Сагаан-оолдуң удурткан бригада мурнуку одуругда чоруп турар.

Ийи чыл бурунгаар Кызылдың № 4 профтехучилищезин доосган аныяк кыстардан бо бригаданы организастап тургузарынга мастер Людмила Гуркова улуг дузаны чедирген. Баштайгы үеде ажылдаары кыстарга ындыг-ла амыр эвес болган. Ылаңгыя шуткулганың нарын операцияларын шиңгээдип алыры халчок берге болган, чүге дээрге олар ону чүгле теория кырынга билир турганнар. Ынчалзажок бо бүдүрүлгеде 32 чыл дургузунда ажылдаан дуржулгалыг мастер Людмила Гурскованың дузазы-биле чөөрту өөренип эгелээннер. Эштериниң аразындан ажылга эңне чүткүлдүг, кызымак уругларны шилиирингe В. Сагаан-оол, Л. Гурковага дузалашкан. Комсомолчу-аныяктар бригадазының кол ээзэ ынчаар тургустунган.

Бо хүннерде мурнакчы бригада Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, продукцияны шынарлыг бүдүреринче кол кичээнгейни угландырып, күш-ажылчы үлегерин өскелерге көргүзүп турар.

А. САТ.

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозта дуржулгалыг малчын Дөрбет-оол Домбаланович Кара-Салдың өг-бүлези Ак-Кара-Сугнуң Суг-Бажында кыштагда 150 ажыг аныяк инек кадарып турар. Инектериниң күш-деңгилгези шыырак. Оларның бызаалааның ол дораан совхозтуң сүт-бараан фермазынче чорудуп турар.

ЧУРУКТА: «Большевик» совхозтуң инек кадарчызы, мурнакчы малчын Д. Д. Кара-Сал.

Сөзү болгаш фотозу.
А. МОНГУШТУУ.

«Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы дээш база күш-ажылчы ачы-хавыяазын бедип-биле үнелеп көргеш, «Күш-ажылдың хоочуну» деп медаль-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

Бай-Тайга райондан

Сарыглар Чыргаловна Кочаа — Кызыл-Даг ортумак школазының ажылчыны.

Хомушку Сарыг-оолович Кочаа — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Херел Боранаевич Салчак — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Долзанмаа Дыртык-ооловна Тойбухаа — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Оскал-оолович Тойбухаа — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Ортаатович Сегбе — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Маңзырыкчы Мындый-ооловна Чүльдем — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Никифор Петрович Кононенко — Каа-Хем суур Совединиң күүском даргазы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫП.

Кызыл хоорай.
1977 чылдың февраль 24.

МЕХАНИЗАТОРЖУ АЖЫЛ-ИШ

Онгу беш чылдың бирги чылында кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер база күрүнеге садарының планнарын күүседиринге Дуржулга станциязының механизаторлары төлептиг үлүүн киирген. Эрткен чылын тарылгага машина-трактор парыгын — өй-шаанда шынарлыг белеткеп, ону бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарын хандырган. Күзүн дүжүт ажаалдазын коллектив районда бир дугаарында доозуп, «Россия», Тока аттыг совхозтарга дузалашкан.

Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП ТК-ның Чагаазынга, Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында партия болгаш чазактың доктаалынга харыы кылдыр бистиң механизаторларывыс чер ажылының продуктулуун ковудедир дээш чарышты калбарткан.

Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг уткуурунга коллектив белеткенип турар. Бо чылын 2000 тонна үрезин тарааны республиканың ажыл-агыйларынга садар планныг бис. Чазын чаштырар үрезин-биле бүрүн хандыртынган. Республиканың чамдык ажыл-агыйларынга саткан үрезиннерни тарыр кондициязынга чедир арыглап берген. Бо чылдың дүжүдүнге ажыглаар күскү чер андарылгазының планын ажыр күүсеткен.

Амгы үеде механизаторлар тракторларны, хөрзүн болбазыралыр база тараа чаштырар техниканы шолче үнеринге белеткеп, комбайннар септелгезин база чорудуп турар. Тракторларның 85 хире хуузу, кодээ ажыл-агый техниказының 75 хуузу часкы хову ажылдарынга белен. Септелге ажылында механизаторларны болгаш специалистерни хаара тудкан. Бо ажылда мурнакчылар эвээш эвес. Чижээ, механизаторлар Георгий Останин, Михаил Родкин олар февральда 4 комбайнны эки шынарлыг септеп, үлегерин көргүскен. Механизаторлар К. Зиновьев, Г. Осликов, Б. Болат-оол, С. Оннар олар техника септелгезинге хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

Эрткен чылгы ышкаш часкы тарылгага техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарын хандырар, чаштырылганы эң таарымчалыг хуусаада, агротехниктиг дениелге чорудар дээш организастыг хемчеглерни ап турар.

Бо хүннерде бир чугула ажыл ховуларда хар ызырындырышкынын чорудуп турар бис. № 4, 5 бригадалар бо ажылды доозуп, 2800 гектарга харны ызырындырган. Ам дөрт бригада ховуларда ону уламчылавышааннар.

Механизатор кадрларны четчелээри-биле Балгазынга профтехучилищениң чанында филиалды тургускаш, ында 25 кижини амгы үеде өөредип турар. Бо ажылга Дуржулга станциязының специалистери боттары барып киржип келген. Механизаторларның болгаш чолаачыларның билиг-мергежилин бедидер талазы-биле өөредилгени база организастаан.

«Сельхозтехниканың» Чадаанала каттыжышкынының, Бии-Хем районда салбырының 1977 чылдың часкы хову ажылдарынга кодээ ажыл-агый машиналарын өй-шаанда, эки шынарлыг белеткээр талазы-биле инициативазын бистиң механизаторларывыс база деткээш, социалистиг хүлээлгелерни хүлээп алган.

Тракторлар септелгезин болгаш хөрзүн болбаазыралдыр база тараа чаштырар техниканың септелгезин апрель 10-за бүрүн доозар. Тараа ажаар комбайннар септелгезин апрель 1-ге чедир 50 хуу күүседип, септелгени июнь 10-да бүрүн доозар. Сиген ажаар техниканы ол-ла айның эгезинде белеткеп доозар бис. Септээн машина бүрүзүн тускай комиссия хүлээп ап, магадылал талонун тыпсыр.

Эдикчи-мастерлерниң тускай звеноларының күжү-биле машина-трактор парыгынга 100 хуу техниктиг хандырылганы чорудар.

Машина-трактор парыгының бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, септелгеге база техниктиг хандырылгага чарыгдалды эвээжедиринче механизастаттынган ажылдарга дизельдиг оттулар чүүлдү элээн камнап алыринче кичээнгейни күштелдирип турар бис.

Республиканың бүдүрүкчү күштерин улам ынай комплекстиг хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын чугаалашкан партияның Тыва обкомунуң IV пленумунуң материалдарын улуг сонуургал-биле таныжкаш, Дуржулга станциязының ажыл-ишчилери шудургу ажылдаарын хүлээнип турар.

Н. СТРИГИН,
Дуржулга станциязында партком секретары.

АГИТ. КВАРТИРА

— Бо кежээ № 4 агитквартираның концерти болур — дээп медээ «Тес-Хем» совхозтуң Берт-Даг суурунга тарай берген.

Ол кежээ суурнуң ажылчы чону Улуг Октябрьның 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы-биле таныжкан. Оон соонда олар солун концертти көрүп, урай талантыларны магадаан. Ылаңгыя, Х. Сорукту биле А. Сумучунуң тандылаары, С. Кочанай, Т. Далайның урамчулгазын, Е. Адар-оол, Д. Шыйла оларның тыва улустуң ырларын ырлаазы солун болган. Концерттиң киржикчилериниң сцена культуразынга таарышкан, көрүштүг, чараш болган.

Нина Маадыр-оолдуң удурткан бо агитквартираның ажылы идепкейлиг. Ону план ёзугаар чорудуп келген.

Ында 20 өг-бүле хамааржып турар. Бичии чаштарның кижизидилгезиниң талазы-биле ажылды өөредилге-кижизидилге сектору идепкейжиткен. Школа-биле сырый харылзааны тудкан. Чурттакчыларның өөредилгезин, хана солун үндүрүлгезин план ёзугаар организастап турар.

Чурттакчылар онзугайын политмассалыг ажылды экижиткенинден ында [illegible] херээжен эдерлериниң 75 хуузу бүдүрүлгелерде, албан-организацияларда ажылдап турар. Улуг-хүннерде [illegible] 400 [illegible]

М. ТИРЧИП.

Тес-Хем район.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

● РСФСР

Горький областың кодээ ажыл-ишчилериниң хууларында ажыл-агыйында артыкшылдыг сүттерин садып алыры сөөлгү беш чылда дөрт катап көвүдээн. Чижээлээрге, Большемурашкинск районда суурларның чурттакчылары инектен-не чылда 1000—1200 килограмм сүттү күрүнеге садып, артыкшылдыг продуктуларны ынчалдыр сайгарарының хевирин кончуг таарымчалыг кылдыр санап турар, чүге дээрге колхоз рыногунче барып турбас, а сүт хүлээп алыкчылары боттары чедип келгеш, шуут бажыңнарны кезип чоруп турар.

Специалистерниң санап көргениниң ёзугаар алырга, бо чылын күрүнеге болгаш рынокка 35 муң тоннадан эвээш эвес эътти болгаш 40 муң тонна сүттү областың хууда ажыл-агыйларындан садарының аргазы бар. Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң ол курлавыры боттуг чүүл болзун дээш, малдыг болгаш куштуг тараачын өрегелерниң байдалының дугайында сагыш салырын кодээ база район Советтериниң депутаттары болгаш активчилери боттарынга алган. Оларның инициативазын ёзугаар областың чамдык ажыл-агыйларында дузалал бүдүштүг хаван фермаларын тургузуп турар, олар чазын 230 муңдан эвээш эвес хаван оолдарын чурттакчыларга садарлар. Ол-ла сорулга-биле «Птицепром» трести бүдүн чартык миллион ажыг хаван оолдарын садарынга түскайлаар.

Хууда малды мал чеми-биле болгаш ветеринария дузазы-биле хандырар дугайында база кодээ Советтер сагыш сала берген.

● ЭСТОНИЯ

Эстонияның «Вильянди» дээр дуржулга-көргүзүг совхозунуң саанчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады Л. Пейпе Узбекистанга аян-чоруктан чоокта чаа ээп чана берген. Акы-дуңма республикага баргаш, ол саанчы дуржулгазын солчуп, саанчы эш-өөрлери-биле ужуражып, боду база өөренип ап чораан. Фермаларга бедик продуктулуг чорук дээш шимчээшкин киржикчилериниң Узбекистанда база улам-на хөй болуп бар чыдарын көөрү Л. Пейпеске аажок өөрүнчүг болган, чүге дээрге ындыг шимчээшкинниң эгелекчилериниң бирээзи бо алдарлыг саанчы боду болганы билдингир болгай.

— Боттарынга быжыглаттынган бөлүк инектериңден 150 тоннадан эвээш эвес сүттү алыр дээш чурттуң муң-муң саанчылары чаржып турар апарган,— деп, Л. Пейпе чугаалаан.— Эстонияда ол демнелди бүгү саанчыларның үштүң бир кезии чедип апкан. Оңгу беш чылдың баштайгы чылынга алган хүлээлгемни бодум хууммда күүседип апкан мен. Менде быжыглаан кодан инектен 500 тонна сүттү ап, инек бүрүзүнден-не ортумаа-биле 5320 килограмм сүттү саап алыр аргалыг болган мен.

● УКРАИНА

Хмельницкий областың эң улуг ажыл-агыйларының бирээзи — Каменец-Подольск районнуң «Украина» колхозунуң механизаторлары шөлге тарааны ийи-үш ээлчегде чаштырып болурлар. Частың бүдүүзүнде маңаа трактористерниң болгаш чолаачыларының база хөөп олуртур культураларны тарып өстүрер талазы-биле механизастаан звенолар кежигүннериниң чаарты аттестаашкының чоруткан. Оларның дыка хөйү бирги болгаш ийиги класстың специалистери болу берген. Олар херечилелдерин шуут хову-шөл байдалдарынга, шөлдерге барып алганнар, оларның машиналарны башкарып база ажыглап шыдаар мергежилин анаа барып хынааны ол. Составынга районнар болгаш колхозтар специалистери киргилээн тускай комиссиялар агротехниканың үндезиннерин, янзы-бүрү культураларны тарып өстүрериниң депшилгелиг технологиязын оларның билирин хынаан. Часкы шөл ажылынче үнүптер эрге алганнарның аразында өг-бүлениң он дөрт экипажтары бар. Оларның составының колдуу-ла түс чериниң школазын доскан болгаш кодээ механизаторнуң хүндүлүг профессиязын шиңгээдип алган аныяктар болган.

● БЕЛОРУССИЯ

Чаңгыс борбак тараада чеже белок барыл? Мырынай чоокка чедир-ле ол айтырыгга харыы бээрде, лаборант кижиге каш-даа шак негеттинер турган. Белоруссияның Эртемнер академиязының фитобиология институдунуң саналдаан аргазының дузазы-биле дүрген анализти ам чүгле 20 минута дургузунда кылып ап болур.

Ону ынчалдыр кылыр телээде, хоюду дээрбедепкен тарааны сугга холуй булгааш, өлче реактивтерни немептер. Белоктуң молекулдары суспензия болу бээр. Ооң соонда суук чүүлдү дамчыштыр чырык херелин эрттириптер болгаш фотоэкспонометр сагышка кирер приборнуң дузазы-биле чеже белок барын тодаралыптар. Ол арганы Белоруссияның комбикорм үлетпүрүнде чедиишкинниг нептередип турар. Ол арганы далган кылыр бүдүрүлгелерге, хлеб заводтарынга болгаш тараа хүлээп алыр черлерге ажыглап болур.

Анализтиң дүрген аргаларын ажылдап кылырынга институттуң эртемденнери улуг дуржулганы чедип алган. Оларның дүрген анализтээр аргазы сүт заводтарынга сүттүң болгаш сүт продуктуларының үскүрүн база хынап турар. Белоруссияның камволнарын шекпен бүдүрүлгелеринге чиг-эттиң шынарын дүрген контрольдаар чорук бүдүрүп үндүрер продукцияны экижидеринге дузалаан.

(СЭТА).

ЧАСКА УТКУШТУР

Краснодар крайның мурнуу районнарында чылый берген. Анапа районнуң тараажылары чаштырылганы эгелээн. «Анапа» деп дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының чер ажылдакчылары шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Бо часкы хүннерде олар 475 гектар черге тараа чаштырарлар.

ЧУРУКТА: чочак-тараа чаштырылгазы.

Е. ЩУЛЕПОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Эртем болгаш кооперация

«Ажыл-агыйлар аразының кооперациязынга болгаш агроүлетпүр интеграциязынга үндезилээш, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң специализастаашкынын болгаш концентрастаашкынын улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының негелделеринге дүүштүр аграржы эртемниң сорулгаларын Кодээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының (КАЭЛАБА-ның) сессиязынга чугаалажып көрген.

Ооң ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы З. Н. Нуриев, СЭКП ТК-ның кодээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи В. А. Карлов, партияның Төп Комитединиң, министерстволарның болгаш ведомстволарның харыысалгалыг ажылдакчылары киришкен.

ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агый министри В. К. Месяц, КАЭЛАБА-ның президентизи П. П. Лобанов, РСФСР-ниң кодээ ажыл-агый министри Л. Я. Флорентьев, КАЭЛАБА-ның академиги Н. П. Александров, Академияның корреспондент-кежигүну А. С. Негру-Воде болгаш өскелерден илеткел кылган.

Кодээ ажыл-агыйны бүгү талалыг интенсификастаар, ооң ажыктыын бедидер талазы-биле чаа, уламна улуг сорулганы совет улуска СЭКП-ниң XXV съездизи болгаш партия ТК-ның ооң соонда болган Пленумнарынга салган деп, илеткелчилер демдеглээн. Ол сорулгаларны чедип алырының аргалары болза бүдүрүлгени специализастаары, ону ажыл-агыйлар аразының кооперастаашкынының болгаш агроүлетпүр интеграциязының базазынга концентрастаары болур. Сөөлгү чылдарның иштинде ажыл-агыйны башкарып чорударының ол хевири калбаа-биле нептерээн. Чуртта ажыл-агыйлар аразының чеди муң хире каттыжыышкыннарын болгаш бүдүрүлге черлерин тургускан. Оларның уламна хөй кезии кодээ ажыл-агыйның чиг-эдин бүдүрерин ону болбаазырадып кылыры-биле, кадагалап шыгжаары-биле болгаш садып саары-биле холбаштырып турар.

Ажыл-агыйлар аразының кооперастаашкынының болгаш агроүлетпүр интеграциязының баазазынга бүдүрүлгени специализастаарының болгаш концентрастаарының перспективтиг планнарын тургузар талазы-биле сүмелерни болгаш методиканы эртемниң албан черлери кодээ ажыл-агый органнары-биле кады ажылдап кылып келген. Ажыл-агыйлар аразының болгаш агроүлетпүр кооперастаашкынының чугула теоретиктиг болгаш дузалал айтырыгларынга эртемниң кужениишкиннерин мөөңнээриниң эргежок чугулазын эртемденнерниң болгаш министерстволарның удуртукчу ажылдакчыларының илеткелдеринде база саналдарында демдеглээн.

(СЭТА-ның корр).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

● **БЕРЛИН.** Герман-совет найыралдың Төп бажыны бодунуң тургустунган хүнүнден бээр үжен чыл болган тураскаалдыг хүнүн демдеглээн. Ол үениң дургузунда анаа эрттирген янзы-бүрү чүүлдерге киржип, 7,5 миллион кижи келген.

Берлинде найырал бажынынга бо чыл онзагай чыл болур. Ооң бүгү ажыл-чорудулгазы Улуг Октябрьның 60 чылын төлептиг уткуурунче угланган. Бажыңның Октябрь мурнунда чорудар улуг программазының чамдыызы мындыг: «Совет эрге-чагырганың 60 чылы болза тайбың, социализм, болгаш коммунизм дээш демиселдиң авангардынга алдан чыл» деп бөлүк лекциялар, Октябрьның чуртунга тураскааган уран-чечен алды улуг делгелге, совет фильмнер көргүзүглери.

● **БРАТИСЛАВА.** Совет Эвилелинге продукция садарының чыл планын ноябрь 7-ге чедир күүседир, ССРЭ-же чүгле дээди шынарлыг кылыгларны чорудар деп лозуң-биле Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар болдурган чарышты Бановце «Зорница» деп даараныр фабриказының, Партизанск хоорайда Август 29-зу аттыг идик комбинадының, Стара-Тура хоорайда «Хирана» дээр медицина херилгелериниң заводунуң Тренчин хоорайда даараныр комбинадының коллективтери болгаш Словакияның үлетпүрүнүң өске-даа бүдүрүлге черлери калбартып чорутканнар.

● **БУДАПЕШТ.** Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылынга алдар болдурган чарыштың инициатору боор база социалистиг бедиткен хүлээлгелерни алгаш, Чепельдиң металлургия болгаш машина тудуушкун комбинадының коллективи бодунуң сөзүнге ээ болган. Бо чылдың баштайгы 45 хүннериниң дургузунда «Кызыл Чепель» чуртка планда көрдүнгенинден ажыр 30 миллион форинт акшаның продукциязын берген. Онаалдадан ажыр 4 муң тонна каң прокатты, хөй шойну болгаш өске-даа продукцияны бүдүрүп үндүрген.

Чепельчилерниң эгелекчи чоруун деткээш, электролампа заводтары чылды чедиишкинниг эгелээн. Олар бүдүн чартык айның планын ажыр күүсеткеннер. Бо чылын каттыжыышкынның коллективи республикага план ёзугаар 20 миллион электролампа бээр турган болза, 27 миллион электролампаны бээр деп хүлээнген.

● **УЛАН-БАТОР.** «Кызыл Чепель» ышкаш Октябрь мурнунуң шалыпчы ээлчээнге киришкеш, Дарханның хөй кежинден дүктүг тон даараар фабриказының коллективи Моолдуң чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлге черлерин социалистиг чарышка кыйгырган.

Чылда 700 муң кешти болбаазырадып кылып турар ол фабриканың продукциязы хөй чурттарның, чүнүң-даа мурнунда социалистиг чурттарның рыноктарында улуг сурагыг болу берген. Эки шынарлыг даараан тоннарны, уруглар пальтоларын чоң күзелдиг-биле садып ап турар. Чүгле эрткен чылын анаа пландан ажыр 300 муң төгериктиң продукциязын бүдүрүп үндүрген.

Адырга Октябрь мурнунуң чарыжының инициатору болган фабриканың коллективи шалыпчы күш-ажылдың темпилерин бүзүрелдиг-биле бедиткен.

(СЭТА).

СОФИЯГА ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

СОФИЯ. (СЭТА). Социалистиг чурттарның акы-дуңма партияларының Төп Комитеттериниң секретарьларының ээлчеглиг чөвүлел хуралы-биле холбаштыр ында чеде берген СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономаревту болгаш СЭКП ТК-ның секретарьлары К. Ф. Катушев болгаш М. В. Зимянинни оларны БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков хүлээп алган.

БКП биле СЭКП-ниң аразынга, ийи күрүнениң болгаш улустарының аразында акы-дуңма найыралды, харылзааларны база бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам ыңай быжыглаарының айтырыгларының талазы-биле беседа чүректиң ханызындан найыралдың байдалынга болган.

БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары А. Лилов болгаш БКП ТК-ның кежигүнү М. Балев, а ол ышкаш ССРЭ-ниң БУР-да элчини В. Н. Базовский ужуражылгага киришкен.

ТК-лар секретарьларының чөвүлел хуралы

СОФИЯ. (СЭТА). Социалистиг чурттарның акы-дуңма партияларының Төп Комитеттериниң идеология болгаш делегей айтырыгларының талазы-биле секретарьларының чөвүлел хуралы ажылын Софияда эгелээн.

Чөвүлел хуралда Болгарияның Коммунистиг партиязының, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының, Кубаның Коммунистиг партиязының, Моолдуң Араттың революстуг намының, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының, Румынияның Коммунистиг партиязының, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Чехословакияның Коммунистиг партиязының төлээлекчилери киржип турар.

БКП ТК-ның Политбюро кежигүну, секретары Г. Филипов чөвүлел хуралды ажыткан.

Данияның Компартиязының ТК-зының пленуму

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Данияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму анаа болуп эрткен. Ооң киржикчилери февральдың 15-те ээлчег чок парламент соңгулдаларының соонда чуртта политиктиг байдалды чугаалажып көрген болгаш келир үеде коммунистерниң сорулгаларын тодаргайлаан.

ДКП-ның Даргазы К. Есперсен пленумга илеткел кылган.

Соңгулдалар чөөн үзелдиг күштерниң кады ажылдажылгазынга таарымчалыг болдунар аргаларны ажыткан деп, пленумнуң хүлээп алган резолюциязында чугаалап турар. Ооң-биле холбаштыр пленум буржуаз партиялар-биле чөпшээрежилгениң тактиказындан ойталаарынче болгаш ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга тааржыр политиканы чорударынче социал-демократтыг чазакты кыйгырган.

Данияга бирги чергениң чугула сорулгазы болза, демократтыг үндүрүг реформазын боттандырар, шериг чарыгдалдарын кызырар, монополияларның ажыл-чорудулгазын үре-түңнелдиг кылдыр контрольдаарын боттандырар, ажыл чокталыр чорукту болдурбас дээш демисежири болур деп, резолюцияда чугаалап турар.

«Ланд ог фольк» солун пленум дугайын дыңнатпышаан, Барыын чүкте калбартып чорудуп турар социалистиг чурттарга удур нүгүл-мегениң кампаниязын ооң киржикчилери буруу шапкан деп бижээн. Капиталистиг Данияда бодаарга, социалистиг чурттарда кижиниң улуг эргелерин хандырган дээрзин пленум айыткан деп, солун демдеглээн. Күш-ажыл кылыр, өөренир, халас медицина хандырылгазы алыр эргени бүгү социалистиг чурттарда хандырган. Данияда ол эргелерни чүгле саазында бижээн боордан башка, хүн бүрүнүң амыдыралынга күүсеттинмейн турар деп, солун оон ыңай бижээн.

ГДР. Март 13—20-де Лейпцигке «Делегейниң хостуг садыы болгаш техниктиг депшилге дээш» деп лозуң-биле делегейниң часкы ярмарказын организастап чорудар. Ярмарканга делегейниң 60 күрүнелери, ооң иштинде ЭДЧ кежигүннери бүгү чурттар киржир. Даштыкы эң улуг киржикчилерниң бирээзи база катап Совет Эвилели болур.

ЧУРУКТА: Лейпцигтиң чаңчыл болган ярмаркаларының девискээринде.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Перунуң коммунистериниң өөредилгези

ЛИМА. (СЭТА). Перунуң Коммунистиг партиязының (ПКП) политчырыдыышкын четкизинде чаа өөредилге чылы эгелээн. Теоретиктиг өөредилгени ПКП ТК-ның пропаганда айтырыгларының талазы-биле национал комиссиязының деткимчээи-биле боттандырып турар. Политкичээлдерниң бирги циклиниң тематиказынга барының үзелдиг бөлүктерниң болгаш кедергей чөөн үзелдиг идегеттерниң чимзениишкиннеринге удур демиселге ПКП-ниң ролю, амгы үе-чадада перу коммунистерниң сорулгалары, чурттуң депшилгелиг революстуг болгаш патриоттуг күштерниң чаңгыс эвии быжыглаарының айтырыглары дээн ышкаш ындыг айтырыгларны өөренип кирип турар. Өөренириңге көрдүнген, Компартияның удуртукчуларының чугаалаан чүүлдери болгаш өске-даа теоретиктиг материалдар кирип турар дептержигештерни ПКП ТК-ның пропаганда айтырыгларының талазы-биле национал комиссиязы белеткээн.

Политчырыдыышкынның системазынга өөредилгениң эгелээниниң байырлыг ёзулалынга ПКП ТК-ның Чиңгине секретары Хорхе Дель Прадо чүве чугаалаан. Контрреволюцияның халдаашкынының, чидиг экономика кризизиниң уламындан болган чуртта политиктиг байдалдың нарыыдаашкыны коммунистерден эң-не улуг кужениишкинни үндүрерин негеп турар деп ол чугаалаан. ПКП-ниң бүгү кежигүннериниң хүлээлгези — байдалдың негелделеринге дүүштүр идеологтуг болгаш политиктиг белеткелиниң деңнелин могаг-шылаг чок бедидери болур деп ол айыткан.

К. ВАЛЬДХАЙМНЫҢ ИЛЕТКЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхайм Чоокку Чөөн чүкке чораан келгениниң соонда ол районда байдал дугайында илеткелди Айыыл чок чорук чөвүлелинге киирген. Чоокку Чөөн чүк талазы-биле Женеваның тайбың конференциязын дарый катап эгелээриниң эргежок чугулазы ол чоруушкунуң үезинде бадыткаттынган деп, илеткелде онзалап демдеглээн. Араб күрүнелерниң туружу кандыгыл дээрге, Чоокку Чөөн чүк талазы-биле келир үедеги кандыг-даа чугаалажыышкыннарга Палестинаны хостаары организациязы араб палестин улустуң кара-чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи болуп киржири болур деп, К. Вальдхайм демдеглээн. ПХО-нуң төлээлекчизиниң Женева конференциязынга палестин улустуң бүрүн эргелиг төлээлекчизи болуп киржиринге янзы-бүрү чылдак-биле шаптык ужураштырып турар Тель-Авивтиң шын эвес туружун илеткелде база-ла айтып турар.

Ук конференцияны КНО-нуң Кол Ассамблеязының чогуур резолюцияларында айыткан хуусааларда — тодаргайлаарга 1977 чылдың марттың төнчүзүнге чедир эрттирерин араб күрүнелер деткип турар деп, К. Вальдхайм айыткан. Олар ооң-биле кады палестин айтырыын шиитпирлээрин база эжелеп алган девискээрлеринден Израильди үндүрерин киириштир, бүгүнү хаара тудуп турар аайлап таарыштырылганы Женева конференциязының хемчээлдеринге болгаш Каттышкан Нациялар Организациязының чөмээржилгези-биле ажылдап кылырынга боттарының сонуургалдыын илергейлээн.

Совет Эвилели 1976 чылдың октябрьның 2-де киирген бодунуң саналында тайылбырлаан принципиалдыг туружунга шынчы болуп хевээр артып турар деп, КНО-нуң чиңгине секретары илеткелинде демдеглээн. Совет Эвилели болза, Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбыңның база ниитизи-биле делегейниң айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарын барымдаалааш, ол айтырыгны бүгү талалыг кылдыр аайлап шиитпирлээри дээш туржуп турар. Ооң-биле холбаштыр Совет Эвилели Женева конференциязының ажылын Каттышкан Нациялар Организациязының резолюцияларынга үндезилээш, соңгаарладыышкын чокка катап эгелээринче кыйгырып турар. Женеваның тайбың конференциязын ийи үе-чадалыг кылдыр эрттирип болур болгаш сонуургалдыг талалар-биле кады конференцияга дең эргелиг үндезинге ПХО-нуң төлээзиниң киржири ужур-дузалыг болур деп, К. Вальдхайм санап турар.

Чоокку Чөөн чүк айтырыының кол-кол чүүлдериниң шиитпирлеттинери берге болуп артып турар болгаш оларны чугаалажып көөрү онза нарыыдаашкыннар-биле холбашкан деп, илеткелде чугаалап турар. Өске талазында, ындыгы чугаалажыышкыннарны катап эгелээриниң болдунар аргазы амгы үеде бар болуп турар, бир эвес ол болдунар арганы ажыглавас болза, чүгле Чоокку Чөөн чүкке эвес, харын ниитизи-биле делегей ниитилежилгезинге аар-берге уржуктарны таварыштырып болур байдалдың ээлчеглиг дорайтаашкынының шыңгыы айыылы тыптып келир дээрзин ол девискээрде улам-на улуг-биле билип турары тодаргай деп, К. Вальдхайм айыткан.

Ак бажыңга хүлээп алыышкын

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Дж. Картер Совет Эвилелиниң девискээринден үндүр ойлаттырган кем-буруулуг херек үүлгедикчизи Буковскийни март бирде хүлээп алган. Буковский совет-америк харылзааларны хөгжүдерниң калчаалыг удурланыкчызы болуп база сурагжаан.

Ол ужуражыышкынның мурнунда Буковский-биле АКШ-тың оралакчы президентизи У. Мондейл беседа кылган.

Каттегат өөштүң дүвүнден...

ХЕЛЬСИНКИ. Чоокта чаа Данияның сонуургак водолазтары (сугга шымныырлар) Каттегат өөштүң дүвүнден суг адаанга чоруур хемени тып алганнар. Ол хеме фашистиг Германияның шериг-далай күштеринге хамаарышкан болуп турар болгаш ол хеме делегейниң ийиги дайынының төнчүзүнде суг иштинче дүжүп кирген деп санап турар. Данияның болгаш швед солуннарының бижип турары-биле алырга, ол хемениң иштинге чаштынып чоруур болгаш гитлержилерниң үптеп алган үнелиг чүүлдерин сөөртүп алыр деп оралдашкан элээн хөй эсэсовчулар чораан. Стокгольмнуң «Афтонбладет» солуну ону «И-534» дээр, суг адаанга чоруур хеме болур деп санаан болгаш ол хеме 1945 чылдың майның 5-че дүнезинде Кильден Мурнуу Америкаже баар дээш чажыды-биле үнүп чорупкан. Ооң иштинге экипажтан ангыда, бедик албан-дужаалдыг 38 эсэсовчу чораан болгаш «кончуг чажыт байдалда чүдүрген демир хааржактарны ап алгаш чораан», «ол хааржактарда он-он миллион крон акша түңнүг алдын бар турган» деп бижээн. Хемениң иштинге өске түъктер, чижээ, нацисчи рейхтиң чажыт документилери база бар турган дээр дугайында даап бодаашкыннарны база илереткен. Малый Бельт өөштү дамчыштыр хеме чажыды-биле эрте берген болгаш Анхольт ортулуктан ырак эвесте, Дания биле Швецияның аразында черге ол хемени билип каап болгаш ону бомбалаап, ооң түңнелинде ол хеме 32 метр ханы терең сугже дүже берген. Документилерни шинчилээниң болгаш Данияның база Швецияның чоок эриктеринде чурттакчы чонну айтырып көргениниң түңнелдерин барымдаалап ол солун хемениң иштинге чорааннарның хөй кезии кургаг черже үнүп кээп шыдаан. «И-534» хемениң капитаны Х. Ноймаунуң салым-чолу билдингир. «Афтонбладет» солуннуң бижип турары-биле алырга, ол кижи элээн үениң иштинде туттурган шеригжилерниң англи лагеринге турган, а ооң соонда 1968 чылга чедир Франкфуртка чурттап турган. Ол кижи хемениң «ылап чыдар чериниң дугайын кымга-даа чугаалавайн келген».

Хемениң иштинден чамдык кезектерни үндүрүп экээрин данилер кылып шыдаан болганда, водолазтарның тывкан хемезин ылап-ла «И-534» деп скандинав солуннар демдеглээн. Ынчалза-даа водолазтар хемениң иштинче хапылап кирип шыдаваан. Амгы үеде олар хемени көдүрүп үндүрерин эгелээр дээш чөпшээрелди манап турар. Данияның эрге-чагыргалары чөпшээрептер болза, ол черниң солуннарының санап турары-биле алырга, ол ажылдар марттың төнчүзүнде эгелээр.

Ю. КУЗНЕЦОВ.

КОМСОМОЛ БОЛГАШ СПОРТ

ВЛКСМ Тыва обкому күш-культураны болгаш спортту республикага хөгжүдеринче угланган чамдык ажылдарны чорудуп турар. Спортка аныяктарны массалыы-биле хаара тударынче, материалдыг базаны экижидеринче, күш-культуржуларның мергежилин бедидеринче республиканың комсомол организациялары сагыш салып келген. Бисте 30 муң күш-культуржудан сезен ажыг кижи ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң спорт мастерлери болгаш спорт мастеринге кандидаттар, 500 хире бирги разрядчы бар. Оларның хөй нуруузу 30 хар чедир назылыг. Моон бээр алгаш көөрге спорт аныяктарның херээ деп чүве билдингир-дир. Ынчангаш күш-культураны сайзырадырынга комсомол комитеттериниң, организацияларының ролю улуг.

Бо талазы-биле чамдык эки ажылдарны Чөөн-Хемчик, Таңды районнарның комсомол организациялары кылган. Чөөн-Хемчикке спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдааларны доктаамал эрттирип турар. Хостуг хүрешке Алдан-Маадыр аттыг шаңнал дээш маргылдаага чүгле районнуң эвес республиканың шилиндек мөгелери киржип келген, ынчангаш хүреш солун болуп турар. Чадаана хоорайның, колхозтарның, совхозтарның аныяктары мячилиг хоккей, волейбол, баскетбол, стол теннизи ойнаарынга ынактар. «Өрүглүг мяч» клувунуң шаңналы дээш маргылдаага республика чемпиону бо районнуң төлээлери болган. «Алдан-Маадыр» совхозтуң аныяктарының спортчу чедиишкиннери эвээш эвес.

Бистиң республиканың эң-не шилиндек аныяк хаакчылары Таңды районда. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Бавун-оол аттыг шаңнал дээш хаак маргылдаазын чылдың-на Бай-Хаакка эрттирип турары ёзулуг спортчу байырлал болган. Аңаа Кызылдың хаакчылары база киржип келгеннер.

ВЛКСМ Тожу райкомунуң эгелээшкини-биле Тоора-Хемде стол теннизи, бильярд ойнаар залды тудуп турар.

«Алдын шайба», «Өрүглүг мяч», «Хөм мяч», «Ак терге» клубтарының шаңналы дээш маргылдааларны уруглар ортузунда багай эвес организастап турар, ында дыка хөй өөреникчилер хаара туттунган. Школачыларны спортка хандыкшыдарынга, мергежилин бедидеринге, салым-чаланныг күш-культуржуларны илередиринге маргылдаалар улуг салдарны чедирип келген.

Күш-культура болгаш спорт ажылында улуг четпестер бар. Хамыктың мурнунда спортчуларның саны эвээш, тодаргайлаарга массалыы чедип алдынмаан. Барыын-Хемчик, Бии-Хем районнарда, Ак-Довурак хоорайда спортчуларның саны эвээш. Кызылда база-ла хөй эвес, чүгле 3200 кижи бар. Хоорайның комсомол организациязында безин 8 муң комсомолчу бактаап турар болгай. Спортчуларның мергежили чавыс болуп артпышаан. Хүреш биле ча адарындан аңгыда спорттуң дыка хөй хевирлеринге бистиң республиканың шилиндек командалары зона маргылдааларынга болгаш өске республикаларның, областарның төлээлери-биле эш хуузунуң ужуражылгаларынга киришкеш, сөөлгү черлерни ээлеп келген. Шак моон чогуур түңнелди үндүргеш, спортчуларның мергежилин бедидеринче чогуур кичээнгейни салыр ужурлуг бис. Уругларның болгаш аныяктарның спорт школаларының санын көвүдедир, оларның ажылын экижидер хемчеглерни алыр. Тренер кадрларны белеткээринче кичээнгейни салыр. Республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң чанынга доктаамал ажылдаар судьялар болгаш тренерлер школазын ажыдарын амыдырал негеп келген деп санап турар бис. Орта спорттуң бүгү хевирлериниң тренерлериниң, судьяларының билиин, мергежилин бедидип, өөредири чугула айтырыг.

Комсомол ажылдакчылары спорт ажылын экижидеринче доктаамал кичээнгейни салыр хүлээлгелиг. Ылаңгыя спорт секцияларының ажылын экижидер, оолдарны болгаш уругларны аңаа идепкейлиг киириштирер хемчеглерни алыр. Чиик атлетиканың, футболдуң, баскетболдуң, волейболдуң, стол теннизиниң, хоккейниң, спорттуң национал хевирлериниң секцияларының үзүктелиишкин чок ажылдаарын чедип алыр.

Республика найысылалынга улуг-улуг маргылдаалар болурга чамдык районнардан шуут командалар келбес, өскелеринден долу эвес составтыг командалар келгилээр. Эрткен чылдың күзүнүнде чаңчыл болган күскү чиик атлетика эстафетазынга чаңгыс-даа райондан команда киришпээн. Шериг назылыг болгаш шериг назыны четпээн аныяктарның спартакиадазынга чүгле 5 районнуң командазы киришкен. «Комсомольская правда» солуннуң шаңналы дээш ГТО-нуң хөй хевирлерин дужаарының талазы-биле республиканың бирги чери дээш маргылдаага чүгле ийи долу составтыг команда келген. Чамдык таварылгада акша-хөреңги айтырыы берге болгулаар. Ынчалза-даа дыка хөй районнар үргүлчү-ле командаларын маргылдааларже чорутпайн турары четпес. ВЛКСМ райкомнары, районнарның спорт комитеттери бодунуң районунуң шилиндек командазы республика найысылалынга эрткен маргылдаа бүрүзүнге киришкен турарын чедип алыр дээш кызымак ажылдаары негеттинип турар.

Республикада ГТО-нуң нормаларын аныяктарның дужаап турары четпес, ооң чылдагааны ону чедир үнелеп көрбейн турар. Чижээ, Улуг-Хем районда күш-культураның чаа комплекизиниң нормаларын кайы хире дужаап турарының байдалын комсомол райкому-даа, спорт комитеди-даа билбес болган. Барыын-Хемчикте тургускан ГТО-нуң нормаларын хүлээп алыр район комиссиязы бодунуң хүлээлгезин күүседип шыдаваан.

ГТО-нуң нормаларын аныяк кижи бүрүзү дужааган турар ужурлуг. Ындыг турбуже, бо ажылды оолдар болгаш кыстарның ортузунда четпес чорудуп турарывыстан ону күүседип алганнарның саны эвээш. ВЛКСМ райкомнары, комитеттери болгаш эге организациялар күш-культураның чаа комплекизиниң нормаларын комсомол кежигүну бүрүзү дужаап кирген турар кылдыр ажылды ынчаар организастаар херек.

Онгу беш чыл—ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның беш чылы, ынчангаш күш-культура болгаш спорт ажылында четпестерни чайлаткаш, ону сайзырадыр дээш шынарлыг ажылдаары негеттинип турар.

А. СЕРЕН,
ВЛКСМ обкомунуң секретары.

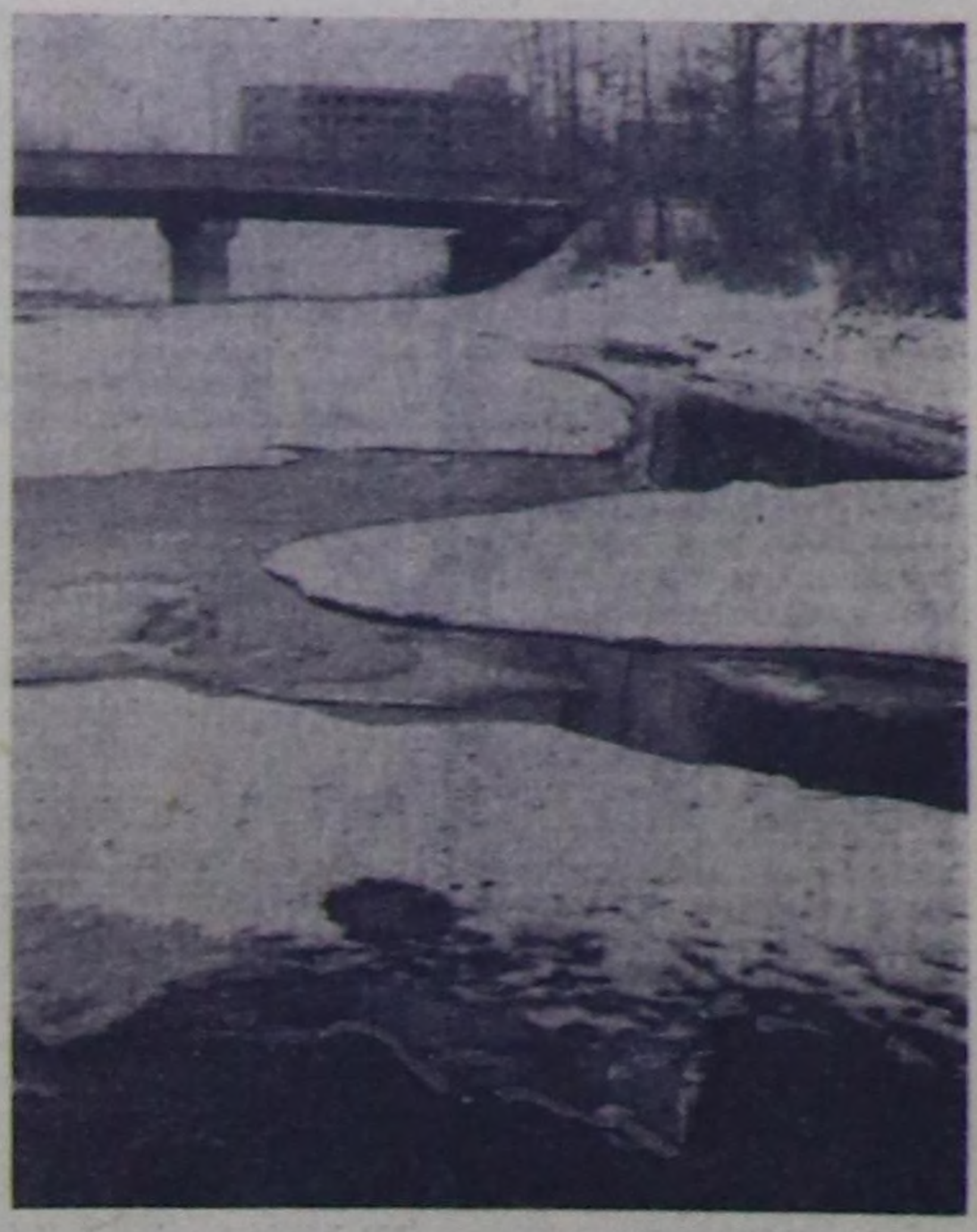

С. Феоктистовтуң «Частың тыныжы» деп фотозу.

Бистиң суурнуң клуву

ДУЗАЛААН БОЛЗА

«Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырынга чаа Культура бажыңын ажытканындан бээр шоолуг үр болбаан. Улуг Октябрьның 60 чыл оюнуң бүдүүзүнде таптыг-ла бир чыл болур. Культура бажыңы чылыг, чырык, эки дериттинген. Ында салбырның мурнакчыларының чуруктарын аскан. Тускай оюннар өрээли база бар. Аңаа хостуг шахтарда, байырлалдар бүдүүзүнде маргылдаалар бо-ла эртип турар. Кинону база доктаамал көрүп турар бис. «Билиг» ниитилелиниң эге организациязының кежигүннери лекция, беседаны доктаамал чорудуп турар. Бүгү-ле ажылдар план ёзугаар чорup турар.

Бистиң Культура бажыңының байдалы шак мындыг. Ажылга шаптыктыг чамдык фактыларның дугайын база чугаалавайн барып болбас. «Чалыы назын» агиткультбригада оюн-концерттерни көргүзүп-ле турар. Ынчалза-даа өске суурларга оюн көргүзер дээрге транспорт бергедеп турар. Совхозта ийи автобус бар. Культура бажыңының директору Николай Данзын совхоз директорундан машина айтырып чеже катап барбаан дээр. Херек черле бүтпестээн. Чеже манаар боор. Агиткультбригаданың бот-тывынгыр артистеринге хеп-сын аймаа даарадып алырынга база дуза көргүспейн келген. Культура бажыңында ойнаар хөгжүм херекселдери чок. Райкүскомнуң культура килдизи харын баян белекке берген. Дузадан көргүссе чер-ле кандыгыл?

Ч. ТОВАРИШТАЙ.
Улуг-Хем район.

МАРКАЛАРДА—КУШТАР

Ховар куштарга тураскааткан, беш почта марказы үнген. Бирги маркада—сүлпег шилен. Ол Азербайджанның Ленкоранда камгалалдыг черде чурттап турар.

Өске марка Эстонияның Матсалуск камгалал черин көргүзүп турар. Ында 250 хире хевирниң куштары бар. Оларның аразында чурттуң «Кызыл номунче» киирген куштар база бар. Почта марказынга киирери-биле оларның кара боостаалыг гагарзын шилип алган.

Туркменияның Красноводск камгалал черинден лысуга (калчанмай) деп куштуң бир маркада киирген. Хавачында калчан черлиг болгаш ол ындыг аттыг алган. Ол хөлдер, хөөлбектер, далай мугулдурларында хыргымыштар аразынга чурттап чоруур. А кыжын Каспий далайның муңгу эриктеринче болгаш Ортаа Азияже ужа бээр.

Полар дээрбээниң ындында Кандалакшаның камгалал чери бар. Аңаа тураскааткан маркада тупик деп солун далай кужун көргүскен. Ол куш балык, моллюск, рактар чиир, а уяларын торфтуг черлерге тудуп ап турар.

Бешки марка Кара-Далай камгалал чериниң дириг амытаннары-биле таныштырып турар. Далай көге-бугалары кыштаар бистиң чуртувуста кара-чаңгыс чер ол. Көдээ ажыл-агыйның хоралакчылары курттарны чок кылып турар болгаш бо ховар куш кедергей дузалыг.

Почта маркаларының бо чаа бөлүүнүң автору — дириг амытаннар чурукчузу Владимир Колганов.

Александр МИЛЬ
(ПМА).

БӨЛГҮМНЕР БОЛГАШ МОДЕЛЬДЕР

Ийиги класстың өөреникчизи Толя Агбаан кичээлдер соонда бажыңынга келбес, караңгы дүнеге чедир чиде бээр апарган. Ындыг байдалды эскерген, дүвүрээн ачазы оглун школага айтырып чеде берген. Толя бир-ле бөлгүмге бижидип ап турганын ачазынга дыңнаткан. Аныяк туристер станциязынга чеде бээрге, оглу ында бодунуң үе-черге өөрү-биле аажок сундулуг, ылым-чылым апарган модельдер өөренген, ону кылырының удуртулгаларын сайгарган, баштайгы ажылын эгелеп турган.

Ол болуушкун дөрт чыл бурунгаар болган. Ам Толя 6 класстың өөреникчизи-даа болза, техниктер станциязының хоочуну, аэромобилистерниң республика чемпиону, хөй-хөй модельдерни чыып кылган, ам автомобильдерниң шимчеп чоруур модельдериниң талазы-биле чогаадыкчы ажылдап турар. № 7 школаның онгу классчызы Алёша Евсеев станцияга беш чыл бурунгаар кээп эгелээн. Ол доктаамал, чүткүлдүг ажылдап келгениниң ачызында автомоделизм талазы-биле Бүгү-эвилел маргылдааларынга ийи катап киржип, шаңнал-макталдыг черлерни ээлээн.

Бо дээрге аныяк техниктер станциязының 40 ажыг бөлгүмнеринде киржип турар школачыларның аразындан ийи-ле оолдуң дугайы-дыр. Олар шуптузу 600 хире кижи. Янзы-бүрү бөлгүмнерде боттарының шилип алган сонуургалының аайы-биле киржип турарларның саны чыл келген тудум көвүдеп орар. Судно, авиа, автомоделизмниң спортчу хевирлеринге модельдер кылыры эң-не нептереңгей, хөй кижини хаара туткан. Картинг болгаш мотоциклистер бөлгүмү тургустуна-ла үр болбаан-даа болза, оолдарның аразында эң-не нептереңгей бөлгүм. Ында киржип турарлардан чылдың-на 30 хире кижи мотоцикл башкарарының эргезин дужаап ап турар.

Техниктиг модель кылырының бөлгүмнеринге школачылар физика, химия, математикага алган билиглерин херек кырында ажыглап, быжыглавышаан, техниканың хөгжүлдезиниң төөгүзү-биле, эртемниң, техниканың бөгүнгү чедиишкиннери-биле таныжып, техниктиг чогаадылганың арга-мергежилдериниң билиглерин, чаңчылдарын шиңгээдип ап турар. Бөлгүмнер киржикчилери үр-даа болбайн боттары шыйыгларны, схемаларны тургузуп, оларны барымдаалап модельдерни кылып турар кылдыр өөренип бээр.

Станцияда школачыларның чогаадыкчы ажылдаарынга четчир материал-техниктиг базаны тургускан: станоктар, материалдар, схемалар, техниктиг литература, дериг-херекселдер бар. Бөлгүмнерни тускай арга-мергежилдиг, боттарының херээнге бердингеп, уругларга ынак удуртукчу башкылар чорудуп турар. Башкылар А. В. Лагутина, В. И. Чемезов он ажыг чыл башкылап турар. Ооң мурнунда станцияның бөлгүмнеринге киржип турган Ю. А. Лежнин ам мында башкы. Коргуш чоктарның бөлгүмү картинг болгаш мотоциклистер бөлгүмүн В. И. Зеленин башкылап турар.

Шаанда школачы чылдарында Кызылдың пионерлер бажыңының бөлгүм киржикчизи чораан, ам ужудукчу Владимир Алексеевич Воскобоев станцияда судомоделистер бөлгүмүн удуртуп турары солун. Бо ышкаш бодунуң сонуургалы, идепкейи-биле бөлгүмнер удуртуп турар улуг кижилер бисте бар.

Станцияда ажыл амгы үеде шапкынчып, элээн хайнышкыныг үениң кел чыдарын херечилеп турар. Чүл дээрге, март айдан эгелеп сентябрь айга чедир техниктиг делгелгелер, модель кылырының хевирлериниң аайы-биле маргылдаалар эртер. Ынчангаш амдыгааштан шугдунуп, каңдыг модельдерни доозуп, маргылдааларга, делгелгелерге киириштирерин шиитпирлеп турар бис. А маргылдаалар, делгелгелер бистиң чедиишкиннеривистиң, чогаадыкчы ажылывыстың көрүнчүгү.

Л. МЕЛЬНИКОВА,
аныяк техниктер станциязының методизи.

ЧУРУКТА: аныяк техниктер станциязының автомоделизм бөлгүмүнүң башкызы В. Чемезов бөлгүмнүң киржикчилери-биле.

ТОКИО: чемпионатта

БАЗА КАТАП ТИИЛЕЛГЕ!

ТОКИО. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). Москвачылар Ирина Роднина болгаш Александр Зайцев фигурлуг чуңгулаашкын талазы-биле база катап делегей чемпионнары болган. Ийиги черни ленинградчылар Ирина Воробьёва биле Александр Власов ээлээн. Үшкү черде АКШ-тан келген спортчулар Тай Баблиония биле Рэнди Гардиер болган. Аныяк москвачылар Марина Черкасова биле Сергей Шахрай дөрткү черни ээлээн.

«Спортлото» тиражы

Март 2-де болган «Спортлото» болгаш «Спортлото-2-ниң» тиражының түңнелдери мындыг:

«Спортлото»: 18 (баг кагары), 14 (хол бөмбүү), 41 (теннис), 7 (биатлон), 46 (хоккей), 11 (чадаг-терге спорту).

«Спортлото-2»: 30 (парус спорту), 15 (суг бөмбүү), 36 (хаак-биле дагдан чуңгулап бадары), 49 (шашки), 12 (суг-мотор спорту), 23 (чиик атлетика).

(СЭТА).

Телевидение

МАРТ 4-ТЕ

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—Фигурлуг чуңгуулаашкынга делегей чемпионады. Херээженнер. Хостуг программа. Токиодан дамчыдылга.
12.00—**«Миллионнарның ленинчи университеди». «Хамааты эрге-хүлээлгелерни кижизидери — күш-ажылчы коллективтерниң чугула сорулгазы».** Дамчыдылгага СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП Липецк обкомунуң бирги секретары Г. П. Павлов киржир.
12.30—**«Хөгжүмнүң хөглүг үнү».** Музыкалыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

13.05—**«Хар көшке».** Урап-чечен фильм.
14.45—16.25—Чапсар.

МОСКВАДАН

16.25—Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы: **«Элезинниг хову», «Хемге дуза кылдыр».**
17.00—**«Эртемденге сөс».** Биология эртемнериниң доктору, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының фотосинтез институдунуң директору В. Б. Евстигнеевтиң чугаазы.
17.15—Уругларга фильм. **«Бэк-Кап ортулуктуң чажыды».** Урап-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.35—Телемедээлер.
18.50—**«Всеволод Иванов».** Документалдыг фильм.
19.10—**«Отчуган».** Дамчыдылга.
19.30—Киножурнал.
19.40—Телемедээлер.
19.50—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.
20.10—**«Аңаа эвес чай».** К. Фединниң ындыг аттыг романын ёзугаар урап-чечен фильм.
21.50—22.00—Чапсар.
22.00—**«Бистиң намдарывыс. 1934 чыл».**
23.00—**«Үе».** Информастыг программа.
23.30—01.35—Фигурлуг чуңгулаашкынга делегей чемпионады. Спортчу танцылар. Хостуг программа. Токиодан дамчыдылга.

Кижиге робот бараан болган

Ленинградтың М. И. Калинин аттыг политехниктиг институдунда техниктиг кибернетиканың тускай конструктор бюрозу бар. Ол үлетпүр роботтарын чогаадып тургузар талазы-биле чуртта баштакчы организация болур. Ооң удуртукчузу болгаш кол конструктору, техниктиг эртемнерниң доктору Евгений Юревич ССРЭ-де робот техниказының хөгжүлдезинге хамаарыштыр ПМА-ның корреспондентизиниң айтырыгларынга харыылаан.

—Роботтар фантаст чогаалчыларның номнарының арыннарындан бистиң амыдыралывысче кирген-дир. Оларны кайда эң-не калбаа-биле ажыглап турарыл?

— Бир-ле дугаарында, эртемде—космос болгаш далай ханызының шинчилелдеринде, атомнуг энергетикада, транспортта. Оон-даа калбак ажыглалды машина тудуунга көрүп болур. Роботтар ында чүък чүдүрер, дүжүрер чергелиг дузалал ажылдардан, машиналар чыыр, будуур, дуңзалаар, чижектиг кол ажылдарже шилчээн.

Амгы үеде бистиң чуртувуста роботтарның хөй кезии кижиге айыылдыг тускай ажылдарда база чарын эвес, ынчалза-даа чаңгыс аай, кижиге чалгаараңчыг ажылдарны ажыглаттывышаан турар. Чоокку келир үеде бистиң сорулгавыс — роботтарның дузазы-биле бүдүрүлгени долу автоматчыдары болур.

— Кандыг хевирниң роботтарын бүдүрүлгеден кылып үндүрерин эгелээрил?

— Айыткан программазындан хажыг чок ажылдаар бирги салгалдың үлетпүр роботтарын база командазы дыңнаар, чүвени ылгаптар, көрүптер элементилерниң системазы-биле хандыртынган «бодалдыг» роботтарны кылып үндүрүп эгелээрин көрүп каап. Сөөлгүлери ажылдың байдалы өскерлиирге боттарының программазында айыттаан ажылдарны безин күүседир.

Совет эртемденнер аңгы-аңгы салгалдың он-он хевирниң роботтарын чогаадып кылган. Олар «арга-мергежилдиг», «угаан-сарыылдыг-даа» болза, ам-даа «чаш» назынында олчаан. Бистиң конструктор бюронуң ажылдакчылары кайы-бир роботтуң «салым-чолун» шиитпирлээрде улус ажылагыйының аңгы-аңгы адырларының роботтарга негелдезин өөренип, чоокку чылдарда үлетпүрге кандыг роботтар чеже хире саныг херегил деп айтырыгны харыылаары-биле, эң дээре хевирлерин шилип алыры-биле ажылдап турар. Роботтарны бүдүрүп үндүрүп эгелээри оларның дозевилеш кепектерин кылып эгелээри-биле боттавыр. Кайы-бир заводка, институтка херектиг тускайлап чаңгыс-ийи роботтарны база кылыр апаар.

— Роботтарның «халдааңкыны» кижиниң ажыл чок артырып кагбас бе?

— Роботтарның цехтерге хөй кижини солуп турарын өөрүшкү-биле хүлээп көөр апаар: шуушттурулга шугумнарынга ажылчын кижи чаңгыс аай чалгаараңчыг, чамдыкта хөй күш үндүрер-даа, ажылды соксаал чок кылдыр болгай.

Социалистиг бүдүрүлгеге роботтарның калбак ажыглалы кижилерни ажыл чок арттырбас. Олар билиг-мергежилинге, сонуургалынга таарышкап ажылды албан алыр.

Роботтарны ажыгдаары ажылдың чүгле таарымчалыг байдалын тургузар эвес, харын бүдүрүлгениң ажыктыг чорууп улгаттырар. Олар турup могаар деп чүве билир эвес, хөй чүвениң херээ база чок, бүдүрүлге дерилгелериниң ажыглалын улгаттырар арганы олар бээр. Ленинградта Киров аттыг заводта — чурттуң трактор үлетпүрүнүң эң улуу**н**да — «Циклон» аттыг роботтар болуу 250 тонналыг пресстеринге ажылдап эгелээш, оларның ажыглалын бедик квалификацияның хептекчилер бригадазынындан бүдүн чартык катап улгаттырган.

Оон-биле кады ол өртектиг, нарын роботтар безин боттарының чарыгдалды 2—3 чыл иштинде эгидип бериптер. Киров аттыг заводтуң роботтарның фотоаппараттар кезектери белеткеп турары Ленинградтың оптика-механика каттыжыышкынының, металл станоктарын ажылдадып, 160 килограмм деңзилиг кезектерни ыңай-бээр дажыглап турары Металлургия заводунуң дуржулгазы ол дугайын бадыткап турар.

— Робот техниказының мурнунда салдынган сорулгаларның бирээзи эптээр, чыыр операцияларны автоматчыдары болгай. Бо айтырыг канчаар шиитпирлеттинип турарыл?

— Тода чижектеп кииреэлинер. Петродворецтиң шак заводунда чамдык операцияларны, нарын дугуйлар системазын чыырын, топ өзектерин тургузулгазын роботтарга даасқан. «Механиктиг холдарны» ажыглап эгелээнинден күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дөрт катап өскен. Чыыр, эптээр роботтар прибор тудуунда база ажыглаттынып турар.

Амгы үеде бар роботтарны улам сайзырадып шуут чаа хевирниң роботтарын база ажылдап кылып турар.

Ниити улуг айтырыгларның бирээзи роботтарга базып-кылаштаар, шимчээр «бут-даваннарны», тудар, эглир «холдарны» машина тудуунуң теориязынга үндезилеп чогаадыры, чаа аргаларны, программаларны, алгоритмнерни ажылдап кылыры болур. Шинчилел коллективтери кижиниң аайы-биле төлевилеттинген кылдыныгларны күүседир техниктиг модельдерни тургузар дээш ажылдап турар.

— Силерниң бюроңуң конструкторлары кандыг роботтарны кылгылааныл?

— Пневматиктиг, электромеханиктиг болгаш өске-даа хевирлерниң он ажыг бүдүрүлге роботтарын чогаадып кылган бис. Хөй ажылдарны күүседиринге роботтарны таарыштырбышаан ийи углуг ажылдаан бис: рельстер кыры-биле шимчээр болгаш дугуйларлыг роботтар бүдүрүлгениң кол ажылчын девискээрин эргип турар кылдыр база чижээлээрге, будуур ажылдарга таарыштыр хөй «холдарлыг» роботтар дээн чижектиг. Бистиң роботтарывыс Москваның, Ленинградтың, Тольяттиниң бүдүрүлгелеринде ажылдап турар.

Роботтарның бүгү талалыг «бригадазы» машина тудуунда аңгы-аңгы хөй ажылдарны четче автоматчыдарынга таарыштыртынган. Оон «кежигүннериниң» ээрби херээн бот-башкартынар «угаан-бодалдыг», дөртен хирезин айыткан программазын хажытпайн ажылдаар. Оларның «бригадири»—электроннуг саналга машиназынга үндезилеттинген тускай башкарылга системазы болур.

Айтыышкыннарны сөс-биле хүлээп алыр, аспаа туткан түвезин билип турар ийи «холдуг», телевизор «карактыг» роботту база кылган бис. Ол угааннг роботтарны кылырынга шенелде хевир болур.

Оон аңгыда бис, баштакчы организация болуп, роботтар чогаадып кылыр талазы-биле ажылдарны ниити хайгааралда алган бис. Чүл дээрге роботтарны чогаадып кылыры-биле элээн каш он шинчилел организациялары, чүс-чүс бүдүрүлгелер ажылдап турар. Оларны демнештирери бистиң хүлээлгевис.

Леонила ЯМПОЛЬСКАЯ,
(ПМА).

АГААР

Кызылдың агаар станциязының дыңнадып турарын ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга кожуп турар булуттаар, хар чагбас. Янзы-бүрү угланышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер.

Агаарның температуразы барыын районнарга 2—7, өскелеринге 8—13, Кызылга 8—10 градус соок болур.

Редакторнуң оралакчызы **М. С. БАЙЫР-ООЛ.**

КИНО

МАРТ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Зорронуң улуг ужуралы» 9.00, 10.45, 12.30, 14.15, 16.30, 18.15, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Горькийниң чаш чорааны» 9.20, **«Степанның бижии»** 11.10, 16.50, 18.35, **«Дайын болгаш тайбың»** 15.00, **«Өлүрүүшкүн дээш буруудаттырып турарлар»** 13.00, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ала душтук» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Иван биле Коломбина» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузут килдистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат тын 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16332. ЧАГЫГ № 124.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).
ТС—00060.